

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Praha

Adéla Čapková

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav politologie

Bakalářská práce

Adéla Čapková

**Postoj politických stran k menšinové otázce ve
volebních kampaních 1918-1938**

**The attitude of political parties to the minority issue in
election campaigns 1918-1938**

Praha, 2017

Vedoucí práce: prof. Vratislav Doubek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury, pramenů a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 4.7.2017

Adéla Čapková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu prof. Vratislavovi Doubkovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky, trpělivost a vstřícný přístup.

Anotace

Bakalářská práce se bude věnovat otázce národnostních menšin a souvisejícím tématům řešeným v rámci předvolební rétoriky československých politických stran v době první republiky. Konkrétně tak bude analyzovat kampaně před parlamentními volbami, a to se zvláštním důrazem na volby let 1925 a 1935, v nichž se otázka národnostních menšin objevila nejzřetelněji. Volby z roku 1925 byly důležité v otázce menšin především z důvodu tehdy aktuálního tématu prosazení jazykového zákona v kontextu posilování pozic německého aktivismu. Ve 30. letech naopak sílil vliv negativistických krajně nacionálních proudů a vyostřoval se střet s integrační Sudetoněmeckou stranou. Práce se bude soustřeďovat na kampaně republikánské a komunistické strany, a to na jejich celostátní a regionální úrovni. Vedle sekundární historické a politologické literatury bude autorka vycházet zejména z dobového stranického tisku a stranických programů.

Klíčová slova:

volby, volební kampaň, menšinová otázka, první republika, politické strany

Annotation

The focus of the bachelor thesis will be on the issue of national minorities and related issues discussed in the pre-election rhetoric of Czechoslovak political parties at the time of the First Republic. In particular, it will analyze campaigns before the parliamentary elections with special emphasis on the 1925 and 1935 elections, in which question of national minorities emerged most clearly. The 1925 elections were important in the minority issue, mainly because of the current issue of enforcing the language law in the context of strengthening the positions of German activism. In the 1930's, on the other hand, the influence of negative national extremist movements intensified as well as the conflict with the Sudeten German Party. The work will focus on the Republican and Communist Party campaigns at their national and regional level. Apart from the secondary historical and political literature, the author will be based mainly on periodical press and party programs.

Keywords:

elections, election campaign, minority issue, First Czechoslovak Republic, political parties

Obsah

Úvod.....	8
Volební kampaně a jejich vývoj.....	11
Čtyři typy volebních kampaní ve vztahu k vývoji politických stran - Richard S. Katz a Peter Mair	13
Vývojová stadia volebních kampaní – Pippa Norris	16
Premoderní kampaň.....	16
Moderní kampaň	18
Postmoderní kampaň	19
Československá republika – příklad premoderní kampaně.....	21
Tisk.....	24
První Československá republika	26
Ústavněprávní postavení menšin v Československu.....	28
Jazykový zákon	29
Jihlavský jazykový ostrov	31
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.....	33
Komunistická strana Československa	34
Volby 1925	35
Venkov	35
Zájmy venkova.....	38
Rudé právo	40
Jiskra.....	42
Volební kampaň 1925 ve srovnání s premoderní kampaní Pippy Norris.....	43
Komparace celostátní – lokální úrovně a mezistranické srovnání	44
Volby 1935	47
Venkov	47
Stráž národa.....	48
Zájmy venkova.....	49
Rudé právo	51
Volební kampaň 1935 ve srovnání s premoderní kampaní Pippy Norris.....	54
Komparace celostátní – lokální úrovně a mezistranické srovnání	55
Závěr.....	57
Seznam použité literatury	60
Seznam elektronických zdrojů	62
Přílohy	63

Seznam použitých zkratk

KSČ – Komunistická strana Československa

ČSR – Československá republika

Úvod

28. října 1918 vznikl československý stát, jeden z nástupnických států Rakouska-Uherska. Kromě euforie spojené s nabytím dlouho požadované samostatnosti se objevily i reakce negativní, odmítající nově vzniklý stát – mimo Čechů a Slováků se v rámci nové republiky ocitli i občané jiných národností, kteří se necítili být součástí Československa. Separatistické snahy některých národnostních menšin musely být zprvu potlačeny a úkolem Československé republiky (ČSR) bylo také zajistit menšinovému obyvatelstvu právní zázemí odpovídající či převyšující práva, která jim byla dána smlouvami versailleského mírového systému.

Bakalářská práce se zaměří na přístup, který politické strany zastávaly vůči menšinám v rámci svých předvolebních kampaní. Menšinová otázka bude zkoumána v rámci kampaní dvou politických stran – Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu a Komunistické strany Československa (KSČ) a zaměří se na volby dvou konkrétních let – 1925 a 1935. Přístup vybraných politických stran k národnostním menšinám v Československu bude zkoumán analýzou volební agitace otištěné ve stranických celostátních ústředních tiskových orgánech a regionálním tisku obou stran, který pokrýval území tzv. jihlavského jazykového ostrova.

Ve svém úvodu se tato práce bude věnovat definici volebních kampaní a jejich vývoji. Bude definovat čtyři typy volebních kampaní ve vztahu k vývoji politických stran dle politologů Richarda S. Katze a Petera Maira, kteří stanovují čtyři vývojové etapy politických stran a s nimi spojený konkrétní druh volební kampaně. Pro tuto práci bude stěžejní při definici volebních kampaní, díky svému konkrétnějšímu záběru výhradně na vývoj kampaní, přístup americké politoložky Pippy Norris, která ve své knize *A Virtuous circle: Political Communications in Postindustrial Societies* definuje teorii vývoje volebních kampaní na stádium premoderní, moderní a postmoderní. Zkoumané období první republiky zapadá dle časového horizontu do premoderní vývojové etapy, která je typická stranickým tiskem, přímou interakcí mezi kandidátem a voličem na lokální úrovni a silnou stranickou loajalitou voliče, a jedním z cílů bakalářské práce bude mimo jiné určit analýzou stranického tisku, zda způsobem vedení kampaní a používanými nástroji lze předvolební kampaně prvorepublikových stran označit za tuto vývojovou fázi kampaní dle charakteristik teorie Pippy Norris.

Následující kapitola se zaměří na ústavněprávní postavení menšin, které bylo zakotvené ve versaillském mírovém systému smluv, Ústavě z roku 1920 a v jazykovém zákonu, který byl součástí ústavní listiny. Zaměří se i na srovnání celostátní a regionální úrovně vedení kampaně, dle Pippy Norris je totiž premoderní kampaň vedena právě na lokální úrovni. Pro zkoumání regionální úrovně byl vybrán jihlavský jazykový ostrov, území pásu v okolí města Jihlava s početným zastoupením menšinového obyvatelstva především německé národnosti. Díky zaměření se i na regionální úroveň bude možné pozorovat případný posun v interpretaci menšinové otázky od celostátního přístupu.

Analyzovány budou kampaně před parlamentními volbami, a to konkrétně volbami z let 1925 a 1935, v nichž se mohla otázka národnostních menšin objevit nejzřetelněji. Volby z roku 1925 byly důležité v otázce menšin především z důvodu tehdy aktuálního tématu prosazení prováděcích nařízení jazykového zákona v kontextu posilování pozic německého aktivismu. Ve 30. letech naopak sílil vliv negativistických krajně nacionálních proudů a vyostřoval se střet s integrační Sudetoněmeckou stranou. Časový horizont, kterým se bude práce zabývat, bude u obou předvolebních kampaní odlišný, a to především z důvodu jiných podmínek konání daných voleb. V roce 1925 se konaly volby předčasné, k rozpuštění Národního shromáždění došlo 16. října 1925 a volby byly vyhlášeny na 15. listopadu. U předvolebních kampaní z roku 1925 bude tedy téma zkoumáno od poloviny října do poloviny listopadu, o to intenzivnější, by tedy mohly tyto kampaně být. V roce 1935 se konaly volby do Národního shromáždění 19. května, předvolební kampaně z tohoto roku budou zkoumány od začátku roku 1935. V rámci obou volebních roků bude práce zkoumat předvolební kampaně od již zmíněných časových období před konáním konkrétních voleb a končit bude shodně v den voleb, nebude se tedy již věnovat volebním výsledkům a dalšímu dění po volbách, které nejsou pro vytyčený cíl této práce potřebné.

Republikánská a komunistická strana představovaly v období první republiky vládní a opoziční stranu, každá z nich by již ze svého ideového ukotvení měla vnímat otázku národnostních menšin odlišně. Zatímco agrárníci pokládali za jeden z hlavních pilířů Československa národ chápaný jako spojení Čechů a Slováků, v jejich pojetí tedy nepředstavovalo Československo národnostní stát, komunisté byli nadnárodní stranou, pro níž bylo hlavní ideou svržení buržoazie dělnickou třídou a proklamovala se za sílu seskupující dělníky všech národností v republice. Pro tuto práci budeme tedy předpokládat, že přístup k menšinám v rámci volební agitace bude u obou stran odlišný, ale tato hypotéza musí být dokázána analýzou tiskových orgánů stran. Práce si bude dále klást otázku, zda politické

strany používaly ve svých předvolebních kampaních menšinovou otázku jako prostředek ke komunikaci s národnostními menšinami nebo zda jí používaly jako nástroj vymezení se vůči menšině s cílem zaujmout tak své neminoritní voliče. V případě, že by politické strany používaly menšinovou otázku jako nástroj ke komunikaci s voliči české nebo slovenské národnosti, bude dále zkoumáno, zda se vůči národnostním menšinám v republice vymezovaly pozitivně či negativně. Komparace bude probíhat tedy na více úrovních, kromě srovnání postoje k menšinové otázce mezi republikánskou a komunistickou stranou a komparace přítomnosti menšinové otázky v předvolebních kampaních z let 1925 a 1935, půjde dále o srovnání přístupu k menšinové otázce mezi celostátní a regionální úrovní obou stran. Práce dále vždy v rámci konkrétního volebního roku porovná výsledky mezi lokální a celostátní úrovní u obou politických stran zvlášť, dále posoudí přístup mezi dvěma vybranými politickými stranami a zároveň na základě konkrétních přístupů dokáže, případně vyvrátí, zda volební kampaň z období první republiky odpovídá premoderní kampani Pippy Norris. Nakonec proběhne komparace souhrnná na úrovni let 1925 a 1935.

Téma předvolebních kampaní se zaměřením na národnostní menšiny není v tomto období dějin Československa příliš prozkoumané, doposud nevyšla žádná publikace, která by se tomuto tématu primárně věnovala, proto jde o příznivé pole pro zkoumání, kterému se chce věnovat tato práce. Analýza bude probíhat především za použití stranických dobových tiskovin, stranických programů a dalších doplňkových nástrojů, které strany mohly ve snaze získat voliče použít v rámci své kampaně – předvolební plakáty, karikatury, aj.

Volební kampaně a jejich vývoj

Volební kampaně jsou způsobem komunikace mezi politickou stranou a voličem, jejichž účelem je zaujmout a dostat voliče na svoji stranu tak, aby strana získala jejich hlas do volební urny. Tento způsob politické komunikace se postupem času vyvíjel a měnila se jeho podoba. Vývoj v pojetí volebních kampaní souvisí i se změnou charakteru politických stran a podobou mediálního prostředí. Volební kampaně jsou součástí procesu politické komunikace a zároveň jednou z forem politických kampaní, mezi které dále řadíme např. referenda.

Obecnou definici kampaní poskytla např. Pippa Norris označující kampaně za „*organizovanou snahu informovat, přesvědčovat a mobilizovat*“.¹ Volební kampaně, jakožto součást většího celku politických kampaní, se vyznačují větším počtem soutěžících aktérů, tedy politických stran nebo kandidátů, obsahují specifická témata a jejich hlavním cílem je volební úspěch přinášející legitimní podíl na vládě. Jak zmiňuje Eva Bradová ve své knize *Od lokálních mítinků k politickému marketingu*, David Denver a Gordon Hands definují volební kampaně, které mají čtyři hlavní cíle, ve vztahu k voličům následovně:

„1. Informovat voliče – o konání voleb, o kandidátech, o politickém programu a cílech, kterých chce strana dosáhnout.

2. Přesvědčit voliče – aby podpořili jejich stranu (pomocí roznášení volebních letáků, volebních mítinků, osobních kontaktů s voliči na lokální úrovni, vysílání volebních spotů v televizi, reklamy v médiích na národní úrovni, internetu, atd.

3. Posílit stávající podporu (tzv. reinforcing) – tzn. posílit, upevnit podporu stoupenců strany.

4. Mobilizovat voliče – zajistit účast ve volbách.“²

Nedílnou součástí prostředí volebních kampaní je mediální systém, jehož podobu ovlivňují zejména dva faktory, kterými je stupeň vývoje politického poradenství a struktura a kultura zpravodajských masmédií. Toto kontextuální prostředí je odlišné v každé zemi a zároveň podlehlo velkému množství změn v průběhu času. Média změnila svůj význam v rámci politické komunikace, čímž zároveň došlo ke změně dřívějších hlavních organizátorů kampaní, tedy politických stran. Rostoucí vliv médií a volebních profesionálů totiž oslabil jejich dříve dominantní postavení. Pojetí reprezentativní demokracie předpokládá tři základní

¹ BRADOVÁ, Eva.: *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*, 2005, s. 17

² Tamtéž, s. 21

role zpravodajských médií ve volebních kampaních – média jako občanské fórum pro podporu pluralitní debaty o věcech veřejných nebo jako hlídací pes vystupující proti zneužití moci a zajištění občanské a politické svobody. Rolí novinářů a zpravodajců není pouze reportovat o politických událostech, proslovech politiků nebo volebních mítincích, ale především kriticky takové události analyzovat, pomáhat čtenářům či divákům v umístění takových událostí do širšího kontextu. K naplnění této role musí média vystupovat jako nezávislý, nestranný a férový kritik zájmu o moc³ Třetí role médií ve volebních kampaních je prostředek k mobilizaci podporující veřejnost k participaci na politickém procesu.

Kromě mediálního prostředí mají na volební kampaně vliv i jiné faktory, vyplývající z podoby konkrétního politického systému. Mezi tyto faktory patří mimo jiné druh volebního systému, typ politického systému, stranického systému a charakter elektorátu.

³ NORRIS, Pippa. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. 2000, s. 29

Čtyři typy volebních kampaní ve vztahu k vývoji politických stran - Richard S. Katz a Peter Mair

Jak Eva Bradová cituje ve své knize Angela Panebianco: „*Změna v organizační podobě strany nutně obnáší i změnu v činnosti a chování politické strany.*“⁴ Se změnou charakteru politických stran můžeme sledovat i vývoj volebních kampaní. Existují čtyři vývojové typy politických stran, které definují Richard S. Katz a Peter Mair, se kterými jsou spojeny čtyři stadia volebních kampaní.

První vývojovou etapou, tedy od pol. 19. stol. do poč. 20. stol., politických stran podle těchto dvou politologů jsou strany elitní, ty zastupovaly pouze úzké zájmy aristokratické elity nebo skupiny majetných. Pro tento druh stran bylo typické, že vznikaly v rámci parlamentu, což mělo vliv na jejich organizační a členskou strukturu a na způsob, jakým získávaly hlasy voličů. Volební soutěž v tehdejší době byla velice omezená, jelikož ještě neexistovalo všeobecné hlasovací právo, Katz a Mair označují volební kampaň tohoto období za minimální. Volební kampaň tehdy obstarávali vysoce postavení členové strany, kteří se starali o stranické finance.⁵

Elitní strany a minimální volební kampaň nahradily tzv. masové strany a kampaň mobilizační. Jedná se o období přelomu 19. a 20. století až do 60. let, tato změna charakteru politických stran souvisí s rozšířením volebního práva a s nástupem industrializace a urbanizace. Politické strany byly těmito změnami nuceny k jiné volební taktice, především nadále nemohly opomíjet rozšiřující se skupinu obyvatelstva s volebním právem. Místo zaměření se na elitu, musely nyní usilovat o co nejširší lidovou podporu. Jde o období, kdy se do politiky zapojili lidé ze střední i nižší vrstvy a politicky angažovaní již nebyli pouze členové elitní skupiny. Toto rozšíření muselo nutně přinést vznik celostátně působících politických stran, se složitější vnitřní strukturou, které absentovaly v období předcházejícím. Masové strany byly utvářeny mimo parlament, a jak odvozuje již jejich název, opíraly se o svou širokou členskou základnu, kterou již tvořili členové vlády, jako tomu bylo v předchozím období, ale obyčejní straníci. Takto široká členská základna zároveň znamenala změnu ve financování stran, kdy finanční prostředky byly poskytovány vlastními členy. Masové politické strany vybíraly členské příspěvky, kterými hradily svou činnost. Ve stranách musela vzniknout i hierarchie, kde vedení bylo odpovědné svým členům, od kterých

⁴ BRADOVÁ, Eva.: *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*, 2005, s.39

⁵ Tamtéž, s. 40

se naopak očekávala přísná stranická disciplína a loajalita.⁶ Masové strany využívaly především mobilizační volební kampaně, kdy strany používaly k aktivizaci svých členů vlastní dobře fungující stranický tisk, který jim zároveň pomáhal upevnit politickou podporu svých sympatizantů. Zatímco v období elitních stran se politici orientovali na jednotný národní zájem, masové strany se již zaměřovaly na různé skupiny obyvatelstva. Směrem k zájmům těchto skupin, byly směřovány i samotné volební kampaně.

Katz a Mair dále definují období tzv. catch-all party a ofenzivních volebních kampaní, které má počátek v 60. letech a je spojeno s rozvojem masmédií. V tomto období začala upadat loajalita členů k dané politické straně, a především jejich sociální ukotvení. Bylo tedy nutné, aby strany přišly s novou volební taktikou, která by jim zajistila hlasy od méně politicky ukotvených voličů. Catch-all party měly za cíl získat voličů ze všech společenských sfér, strany se totiž nemohly nadále spoléhat s loajalitou určitého sociálního segmentu, jako tomu bylo v období masových stran, a byly tedy nuceny upustit od své původní ideologické vyhraněnosti. Volební kampaně, které zvolily, označují Mair a Katz za ofenzivní, kampaně získaly soutěživější ráz, kdy strany musely soupeřit o hlasy od stále více skupin obyvatelstva. Z důvodu oslovení většího množství názorově odlišných skupin se strany již nemohly nadále spoléhat pouze na svůj stranický tisk, ale musely soutěžit o přístup k politicky nezávislým médiím. Koncept catch-all party, tak jak je popsán výše, je možné aplikovat pouze na největší strany, které mají prostředky na zaostření na různé skupiny občanů. Malé strany se drží své úzké orientace na určité spektrum voličů. Jestliže má catch-all party zaujmout co nejširší okruh voličů, musí se zbavit svého ideologického zaměření do té míry, aby se mohla orientovat na různorodé zájmy jednotlivých skupin. Volič, který se v tomto období zbavuje svého závazání se jedné straně, je nevyhraněný, a tak strany musí použít efektivnější volební kampaň k získání jejich volebních hlasů.⁷

Jako poslední stadium vývoje struktury politických stran, a tím pádem i volebních kampaní definují Katz a Mair stranu kartelu a profesionální kampaně. Právě koncept strany kartelu nastínili zmínění politologové v počátku 90. let, přičemž její vznik datují od 70. let 20. století. Charakteristické pro tento typ politické strany je, že je součástí státního aparátu a moc státu využívá ke svým vlastním zájmům. Kartelovou, je tedy strana, která když je u moci, tvoří takové zákony, které jí navyšují státní podporu na financování jejích činností. Tyto strany brání vzniku nových politických stran a jejich vstupu do státního aparátu, kde se

⁶ Tamtéž, s. 42

⁷ Tamtéž, s. 42-43

naopak pokoušejí udržet samy sebe. Strany, které jsou u moci, volí raději spolupráci nebo dělení se o prostředky než soutěž. Důvodem k tomuto chování je, že vědí, že mají stejný cíl, jako jejich soupeři, tedy úsilí o přežití, tzn. přístup ke zdrojům, jestliže jsou u moci. Koncept kartelové strany ovšem nelze použít ve všech zemích, dobře rozvíjen může být ve státech s tradicí spolupráce mezi politickými stranami. Ve volebních kampaních využívají kartelové strany podobnou taktiku jako catch-all party, tedy neopírají se tolik o vlastní komunikační kanály, ale soustředí se především na soutěž vůči stranám mimo kartel a přístup k nezávislým médiím.⁸ Pro volební kampaně strany kartelu i catch-all party je typická jejich vysoká finanční náročnost. Členská základna nehraje pro tento typ stran příliš velkou roli, význam má především širší okruh voličů. Stále důležitější pozici získává lídr strany, u kterého je kladen důraz na schopnost formovat image strany a na jeho manažerské schopnosti.

⁸Tamtéž, s. 44

Vývojová stadia volebních kampaní – Pippa Norris

Americká politoložka Pippa Norris definovala tři vývojová stadia – premoderní, moderní a postmoderní kampaň – ve výzkumu vývoje volebních kampaní a politické komunikace jako samostatného faktoru. Na rozdíl od předchozí kapitoly, kde šlo především o charakteristiku souvislostí mezi proměnou stranických modelů a volební soutěže společně s vývojem volebních kampaní, jde zde především o jednotlivé vývojové fáze volebních kampaní, které provází přeměna organizace politických stran a změny v chování voličů i médií. Tato práce se opírá především o studii Pippy Norris z důvodu poskytnutí bližší definice a charakteristik volebních kampaní odpovídající požadavkům bakalářské práce, v jejichž popisu není pojetí Richarda S. Katze a Petera Mair dostatečné, přesto se v určitých bodech jejich práce překrývají.

Volební kampaně se v rámci procesu svého vývoje značně zprofesionalizovaly. Změny ve stylu předvolební komunikace je nezbytné chápat jako proces modernizace, která současně přeměnila tři výše zmíněné sféry – stranickou organizaci, zpravodajská média a elektorát.⁹ Často se uvádí, že přechodem od tradičních forem kampaní, které představoval osobní kontakt s voliči a lokální mítinky, až k profesionálním kampaním došlo k jejich tzv. amerikanizaci. Tento pojem je spojen především s využíváním marketingových postupů v rámci volební soutěže. Profesionalizace kampaní je bezesporu spojena i s využíváním služeb profesionálních odborníků v oblasti komunikace, public relations, reklamy nebo expertů na výzkum veřejného mínění. Amerikanizace je spojena i s personalizací, tedy vyprofilováním dané volební kampaně tak, aby vynikla osobnost kandidáta.¹⁰ Právě v USA se již velmi dlouho drží pravidlo, že osobnost kandidáta je jednou z jeho největších předností, voliči se velice často rozhodují podle sociálního zázemí kandidáta - zda je kandidát ženatý, má děti, jakým způsobem je vychovává, apod. Termín amerikanizace volebních kampaní je zároveň spojený s oddálením politických stran od občanů, kdy jsou politici čím dál více závislí na názoru volebních průzkumů, spíše než na přímém kontaktu s voliči. Pippa Norris nazývá tento proces vývoje volebních kampaní modernizací a definuje tři, již zmíněné, vývojové etapy.

Premoderní kampaň

Premoderní volební kampaně, datované od konce 19. století až do 50. let 20. století, jsou spojeny s udělením všeobecného volebního práva, rozvojem občanských práv a s nástupem masových stran. Lze jí charakterizovat třemi základními rysy – přímá interakce

⁹ NORRIS, Pippa. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. 2000, s. 137

¹⁰ BRADOVÁ, Eva.: *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*, 2005, s. 49

mezi kandidátem a voličem na lokální úrovni, média, která stojí za konkrétními politickými stranami a vystupují jako prostředník mezi nimi a voliči a za třetí voliči, kteří jsou silně ukotveni stranickou loajalitou. Pro tuto vývojovou fázi volebních kampaní je charakteristické, že organizace kampaní je založena na přímé komunikaci kandidátů s voliči, kde krátkou národní kampaň vedou lídři strany. Roli prostředníka mezi politickými stranami hraje stranický tisk. Pro voliče je typické, že podobně jako v etapě masových politických stran Katze a Maira, jsou stranicky silně ukotvení. Stěžejní roli v rámci vytváření volebních kampaní mají místní organizace, které zajišťují prostředky a program, plakáty, a další, které distribuují mezi občany. Kampaně jsou ve velké míře soustředěny na místní komunitu, což mohlo někdy způsobit rozpor mezi programem národním a lokálním. Kampaň byla vedena několika způsoby, kromě již zmíněného stranického tisku nebo vylepování plakátů byl velice důležitý přímý kontakt mezi voliči a kandidáty, ke kterému docházelo na politických volebních mítincích. Organizace volebních kampaní šla od lídra strany obklopeného poradci, kteří stáli v čele národní kampaně, kterou doplňovala síť stranických dobrovolníků především na lokální úrovni. Byla to ale právě lokální úroveň, kde probíhalo plánování kampaně, byli vybíráni kandidáti, byly vylepovány předvolební plakáty nebo kde byly plánovány zdroje pro vedení kampaně. Premoderní kampaň lze definovat díky těmto charakteristikám jako lokálně-aktivní.

V této době byli voliči ve své politické podpoře velice stabilní a loajální, cílem volební kampaně bylo především tyto stávající voliče mobilizovat a aktivizovat.¹¹ Kromě již zmíněného přímého styku politika s voličem kandidáti sázeli především na svůj stranický tisk, který byl hlavním zdrojem přenosu informací k voličům. Tisk byl velice často samotnými stranami vlastněn nebo byl řízen nezávisle, ale přesto sympatizoval okázale s konkrétní stranou, kterou mohl podporovat svými politickými komentáři. V pozdějším období tohoto stádia volebních kampaní se kromě tisku stal zdrojem přenosu informací i rozhlas a film. Doplněním rozhlasu a filmu jako prostředků komunikace v rámci kampaně dochází ke znárodnění (rozšíření kampaně na národní úroveň) volebních kampaní ještě před nástupem televize. Premoderní typ kampaně je podle Pippy Norris přítomný i v dnešní době, konkrétně v rozvojích zemích, ve kterých je omezený přístup k médiím a nižší gramotnost. Tento typ strategie je nicméně spíše doplňkový, důležitější roli hrají jiné formy kampaně, ale přímý kontakt s voličem typický pro premoderní kampaň je důležitý především u lokálních voleb. Zmíněné rysy tradiční volební kampaně postavené na přímé komunikaci mezi kandidátem a

¹¹Tamtéž, s. 51

voličem a na síti dobrovolníků je stále možné zpozorovat například při mobilizaci voličů do voleb komunálních nebo u menších politických stran, které nemají dostatečné finanční prostředky. Příkladem takových voleb jsou lokální volby druhého řádu ve Velké Británii, ve kterých jsou velké politické strany odkázány především na síť dobrovolníků z řad svých členů, aktivistů a kandidátů, kteří osobně přesvědčují a mobilizují voliče. Takové volby jsou doprovázeny minimální pozorností televize či novin na národní úrovni, hlavní prostředek veřejné publicity zde představují vylepované plakáty.¹²

Moderní kampaň

Politické kampaně se začaly technologicky měnit, především nástup televize přinesl zásadní změnu – premoderní volební kampaně se začaly měnit v moderní a k tomuto přechodu došlo zhruba na počátku 50. let minulého století. Kromě technologických změn došlo i ke změně stranických vazeb voliče, které se uvolňují, zároveň dochází ke snižování jejich politické angažovanosti. Můžeme charakterizovat tři základní rysy kampaní moderních. Jako první je větší centralizace, personalizace a profesionalizace kampaní, které jsou vedeny lidry stran, kteří spolupracují s externími, profesionálními politickými konzultanty. Národní televize dále představuje hlavní fórum volebních kampaní. Třetí charakteristikou moderní kampaně je voličovo odstraňování svých stabilních, skupinových, stranických a sociálních vazeb. Volič se oddálil od politických stran, tím pádem je vzdálen i procesu volební kampaně a stává se pasivnějším. Kampaně vedené dříve tiskem a přímým kontaktem kandidáta a voliče na lokální úrovni, jsou nyní vedeny především prostřednictvím televize. Volební kampaně se soustředí primárně na televizní vysílání, čímž se volič oddaluje od celého dění a stává se spíše vnějším pozorovatelem celého procesu. Fázi moderní volební kampaně lze tedy označit za národně-pasivní.¹³ S tím je spojeno i oslabení role místních organizací v přípravě kampaní, u nichž dochází k procesu centralizace. Straniční funkcionáři a dobrovolníci, kteří v minulé fázi volební kampaně zajišťovali, jsou nyní nahrazeni placenými profesionály, stojícími mimo politickou stranu, kteří se specializují na komunikaci, marketing a management kampaní. Tento druh kampaní již není náročný na práci straníků, ale především na finanční prostředky.¹⁴

S nástupem televize jako hlavního kanálu kampaní dochází k větší personalizaci politiky, kampaně se soustředí především kolem lídra strany. Zároveň dochází k oslabení

¹² NORRIS, Pippa. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. 2000, s. 151

¹³ Tamtéž, s. 139

¹⁴ BRADOVÁ, Eva.: *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*, 2005, s. 53

jednoznačné dominance tisku v rámci informování voličů, neznamena to nicméně, že by klesl jeho význam, ale byl stále více doplňován televizí. Kromě toho se uvolňuje i vazba mezi stranou a tiskem, který se stává politicky nezávislým. Tisk neztrácí svůj význam, ale politické strany se snaží dosáhnout spíše zisku co nejpríznivějšího aktivního vystupování v hlavních zpravodajských relacích. Uskutečňují se kratší oficiální kampaně před volbami, ale na stále větší důležitosti získávají dlouhodobé kampaně stran, jejich kontinuální prezentace v médiích. Jak již bylo zmíněno, voliči uvolňují své vazby vůči stranám a rozhodující jsou pro ně některé nové faktory, například image strany, na kterou si dlouhodobě vytvářejí názor skrze informace poskytované médii.

Postmoderní kampaň

Od poloviny 80. let dochází k dalšímu posunu technologií politické komunikace a volebního chování, čímž nastává přeměna samotné kampaně a přichází období postmoderních kampaní. Někteří teoretici rozlišují pouze dvě vývojová stadia volebních kampaní a nástup celoplošného televizního vysílání považují za jejich finální etapu, přesto se volební kampaně stále vyvíjejí a například nástup nových médií, konkrétně sociálních sítí jako je Facebook nebo Twitter, ale obecně rostoucí vliv internetu, mění současnou podobu volebních kampaní, kterou někteří teoretici pokládají za samostatnou etapu. Postmoderní kampaně jsou charakteristické fragmentovaným a složitým mediálním prostředím, ve kterém je potřeba enormní úsilí stran, které musí rychle a účinně reagovat na technologický vývoj. S ohledem na rychlost ekonomických a technologických změn politici musí vynakládat přílišné množství úsilí, aby se úspěšně adaptovali technikám politického marketingu a udrželi krok i s daleko komplexnějším prostředím zpráv. Nejsou tedy hnací silou tohoto vývoje. Příkladem úspěšné adaptace na rostoucí vliv nových médií byla první prezidentská kampaň Baracka Obamy v roce 2008, kdy dokázal oproti John McCainovi bravurně ovládnout nové možnosti poskytované sociálními sítěmi a internetem a zvítězit tak v prezidentských volbách. Hlavním komunikačním prostředkem se v tomto období stává internet a digitální média. Televize v této vývojové etapě již nevlastní monopol na vysílání zpráv, voliči mohou vybírat z velkého množství kabelových stanic, internetového zpravodajství, a dalších. Nově se objevují permanentní kampaně, které obnášejí kontinuální zpětnou vazbu ze strany voličů, ke které dochází prostřednictvím volebních průzkumů. Politické strany tedy nepřetržitě působí na voliče a velice důležitá je úloha vlády v rámci permanentní kampaně.

Voliči jsou stále více nezávislí ve svém volebním výběru. Zásadní roli v této etapě má internet, který je využíván pro kampaně ve velkém množství forem, může jít o politické

diskuze uživatelů internetu, webové stránky politických stran, užívání e-mailů k politické mobilizaci, aj. V této etapě volební kampaně se stávají voliči aktivními, například se účastní politických diskuzí na internetu.¹⁵ Oproti etapě moderních kampaní mohou tedy vnímat voliči jakýsi návrat k zapojení se do politického dění, které bylo typické pro premoderní fázi. Nové kanály komunikace mezi voličem a kandidátem totiž v tomto období poskytují vyšší míru interakce. Postmoderní kampaň tedy symbolizuje i návrat k některým dříve přítomným formám politické komunikace, interaktivnějším a lokálním, které byly charakteristické pro premoderní období.

	Premoderní volební kampaň <i>(konec 19. století - 50. léta 20. století)</i>	Moderní volební kampaň <i>(50. – 80. léta 20. století)</i>	Postmoderní volební kampaň <i>(od 80. let 20. století)</i>
Kandidát – volič	- Přímá interakce mezi kandidátem a voličem - Lokální úroveň kampaně	- Silný lídr strany - Národní úroveň kampaně bez interakce kandidát-volič	- Národní úroveň kampaně s vyšší mírou interakce mezi kandidátem a voličem
Zpravodajská média	-Stranický tisk - Počátek rozhlasu a filmu	- Národní televize - Politicky nezávislý tisk	- Internet a nová média - Silně fragmentované a složité mediální prostředí
Elektorát	-Silná stranická loajalita	- Snížená politická angažovanost a nízká úroveň stranické loajality	- Rostoucí politická aktivita

Zdroj: vlastní zpracování podle: NORRIS, Pippa. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*, 2000.

¹⁵ Tamtéž, s. 56

Československá republika – příklad premoderní kampaně

Jedním z cílů, které si tato bakalářská práce pokládá je zjistit a podložit, zda volební kampaně z období první republiky skutečně zapadají do definice premoderní kampaně dle politoložky Pippy Norris. Zkoumáním stranického tisku republikánské a komunistické strany jsme schopni k tomuto cíli dojít. Tisk byl ve zkoumaném období základním mediálním nástrojem a lze tedy na jeho základě určit, zda se kampaň těchto prvorepublikových stran shoduje se třemi základními rysy premoderní kampaně dle Pippy Norris, kterými jsou:

- přímá interakce mezi kandidátem a voličem na lokální úrovni
- stranicky ukotvená média představující zprostředkovatele mezi politickými stranami a voliči
- volič charakteristický svou silnou stranickou loajalitou.

Tisk v období zkoumaného meziválečného Československa představoval primární komunikační nástroj mezi stranou a voliči, nešlo ale pouze o politický sdělovací prostředek. Tisk informoval čtenáře o světových událostech, kultuře, sportu, technologickém pokroku a, podle zaměření té, které strany, také o jejich konkrétních zájmech, v našem případě o bolševickém Rusku (v případě KSČ) nebo o tématech zemědělských (agrárníci). Noviny samozřejmě obsahovaly i inzerci, ze které byla brána finanční podpora tisku a téměř každé vydání novin obsahovalo dopisy čtenářů vyjadřující podporu straně. Tyto dopisy, nutno dodat, pocházely pravděpodobně často přímo od redakce novin což usuzuji z několika tiskových chyb, kterých se dopustili, například otištěný čtenářský dopis byl nadepsán datem, mladším než den samotného vydání novin. Většina tehdy vycházejících novin příslušela konkrétním politickým stranám, což bylo patrné i na jejich obsahové stránce. Noviny se s touto skutečností nějak neskryvaly, již v záhlaví bylo u velké části novin patrné, ke které politické straně přísluší. Některé události byly čtenářům tlumočeny s jasným ideovým podtextem. Tato práce se zabývá obdobím předcházejícímu volbám, a právě v těchto dobách byl tisk ještě důležitějším organizačním nástrojem veřejného života. Byly to právě noviny, které obyvatele informovaly o vyhlášení voleb, jejich průběhu z pohledu organizace a veškerých důležitých termínech s volbami spojenými. Tuto roli plnily především celostátní ústřední tiskové orgány politických stran, které touto cestou zároveň dávaly pokyny lokálním tiskovým orgánům strany, například pro vytvoření místní volební komise. Kromě těchto obecných údajů strany informovaly pomocí tisku i o distribuci volebních plakátů na lokální úrovni, o všech místních předvolebních schůzích a o některých z nich i zprostředkovaně referovaly – zde šlo především

o mítinky strany s velkou účastí voličů či se zajímavých průběhem nebo o mítinky ostatních politických stran, které se účastnilo velice nízké množství voličů nebo skončily fiaskem. Tiskové orgány stran také vybízely své voliče k odmítavému někdy až agresivnímu chování vůči politické delegaci jiných stran, které by v jejich okolí chtěly předvolební mítink uspořádat. Své lokální organizace a důvěrníky také ústředí vybízelo k zasílání exemplářů všech volebních letáků a brožur, které ostatní politické strany během voleb distribuovaly po vesnicích či městech. Přední političtí představitelé stran se osobně účastnili předvolebních schůzí ve větších městech, v každém volebním okrsku se voliči mohli setkat s místními kandidáty strany. V lokálních tiskových orgánech stran byli místní kandidáti mimo to voličům představeni podrobným medailonkem. Z časového hlediska byly předvolební kampaně krátké, čímž Pippa Norris také definuje premoderní kampaň, jelikož jim často byl věnován ve stranickém tisku soustavnější přístup až zhruba dva až tři týdny před volbami.

Od voličů se očekávala bezpodmínečná loajalita vůči straně, které věnovaly své předvolební kampaně především mobilizaci svých voličů spíše než k získávání volebních hlasů od jiných společenských skupin. Strany během volební agitace tíhly buď k negativním reakcím na činy ostatních politických stran, nebo k vyzdvihování své vlastní politiky. Vůči voličům se často vyjadřovali až podbízivě nešetříce superlativy a odkazující se na inteligenci svých voličů například v rámci reakce na snahu komunistické strany o získání venkovských voličů: „*Náš venkov nedal nic na sliby, nedal nic na lákání, nic na tupení, on zůstal svůj, zachoval rozvahu.*“¹⁶ Pokusy ostatních stran pošramotit před voliči republikánskou stranu odbýval Venkov tím, že šlo o lži, na které by neskočil ani „negramotný ruský mužik“. Politické strany dále neustále vybízely své voliče k finančnímu příspěvku do volebního fondu strany: „*Otažte se svého svědomí, zdali jste při skládání na volební fond strany věnovali částku úměrnou požadavkům a nadějím, které ve stranu skládáte. Jest vaše svědomí klidné? Zkoumejte, odpovězte sami sobě a dle toho splňte svoji povinnost vůči straně.*“¹⁷ Ústřední tiskové orgány po celou dobu předvolebního období také uveřejňovaly jmenné seznamy darů a příspěvků voličů ve prospěch volebního fondu strany. Pippa Norris ve své definici premoderní volební kampaně uvádí, že zdroje na vedení volební kampaně jsou plánovány na lokální úrovni. Jak bylo ukázáno, byl to lokální, ale i ústřední tiskový orgán stran, které vybízely své voliče k finanční podpoře strany a které věnovaly prostor pro uveřejnění jmen finančních přispěvatelů. Na základě zkoumání celostátního Venkova a Rudého práva a

¹⁶ Venkov: ústřední tiskový orgán republikánské strany zemědělského a maloroľnického ľidu. 20. řijna 1925, s. 5

¹⁷ Tamtéž, s. 6

regionálních *Zájmu venkova* a *Jiskry* nelze tedy dát tomuto rysu premoderní kampaně P. Norris kompletně zapravdu, ale můžeme předpokládat, že lokální organizace na rozdíl od celostátních, získávaly na vedení kampaně finanční prostředky navíc i osobní cestou.

Dle výše popsaných bodů můžeme říci, že na obecné úrovni volební kampaně prvorepublikových stran odpovídají definici premoderní kampaně P. Norris. Stěžejním komunikačním orgánem volební agitace, ale i veřejného života za první republiky byl tisk, který byl většinou silně stranicky zakotvený a sloužil jako nástroj k organizaci volební kampaně a samotných voleb. Tisk působil i jako organizátor místních volebních mítinků, v jejichž rámci docházelo k přímé interakci mezi kandidátem a stranicky loajálním voličem, která je pro premoderní kampaň charakteristická. Práce se bude dále tomuto zkoumání věnovat v rámci konkrétních příkladů již zmíněného stranického tisku dvou vybraných politických stran na příkladu volební agitace let 1925 a 1935.

Tisk

Tisk představoval za první republiky hlavní nástroj na mediální scéně. Strukturálně se ustanovil již před válkou za rakousko-uherské monarchie, vývoj struktury prvorepublikového tisku byl vytvářen v těsné souvislosti se vznikem politických stran na konci 19. století. Periodika politických stran představovala jádro tisku tak, jak tomu bylo i v jiných světových státech. Politické strany měly své ústřední tiskové orgány, jejichž prostřednictvím komunikovaly s voliči. Stranický tisk na celonárodní úrovni byl vydáván denně, kromě toho vydávaly politické strany i různé regionální listy stranické, ale i se specifickým zaměřením – pro ženy, děti, s kulturní, sportovní tematikou, aj. Z období Rakouska-Uherska až do období první republiky přetrvalo ze stranických deníků například sociálně demokratické *Právo lidu*, *Venkov* republikánské strany, národně demokratické *Národní listy* nebo národně socialistické *České slovo*. Na scéně bylo pouze málo titulů, které nevycházely pod patronátem některé politické strany, mezi nimi byl nejvýznamnější deník *Národní politika*, *Lidové noviny* nebo *Národní osvobození*. Přesto nelze ani u těchto listů říci, že by vystupovaly jako politicky nestranné. *Národní politika* se často přikláněla na stranu národních demokratů, *Lidové noviny* například stály za názory Hradu kolem prezidenta Masaryka. Kromě českého tisku vycházela i řada německy psaných deníků, které měly povětšinou své počátky už ve druhé polovině 19. století. V meziválečném období byly také položeny základy bulvárního tisku a díky vyšší kvalitě grafické úrovně tisku mohlo dojít k rozvoji časopisů zaměřených na výtvarné umění, životní styl, moderní design atd.¹⁸

Přes demokratické zřízení první republiky podléhalo fungování periodického tisku právně velmi silným omezením. Ústava z roku 1920 zaručovala svobodu tisku, zároveň ale byly v platnosti zákony, které určitým způsobem regulovaly fungování médií a tisku. Například byl převzat ještě rakouský tiskový zákon, č. 6/1863, který kromě určování obsahu tiráže každého periodika a založení institutu tzv. odpovědného redaktora, umožňoval jistou formu dozoru nad obsahem novin a časopisů. Zákon nařizoval předkládání výtisků odpovědným státním úřadům, které obsah tisku kontrolovaly a mohly případně zabavit závadné tiskoviny. Reakcí na ohrožení ze strany nacistického Německa bylo ve 30. letech zavedení nových zákonů.¹⁹ „Jednalo se například o zákon č. 124/1933 umožňující zákaz kolportáže tiskovin hanobících či podvracejících samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou formu nebo demokratický řád Československé republiky či tzv.

¹⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. 2011, s. 157

¹⁹ Tamtéž, s. 164

Malý tiskový zákon č. 126/1933, podle něhož mohlo být v době „zvýšeného ohrožení republiky“ omezeno, nebo dokonce zastaveno vydávání tiskovin.“²⁰

Agrární deník *Venkov* byl vydáván tiskovým koncernem Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, který si počátkem 30. let změnil název na Tiskařské a vydavatelské podniky Novina. Podobný princip vztahu mezi politickou stranou a vydavatelským domem fungoval i u dalších politických stran s výjimkou Rudého práva. To se stalo ústředním tiskovým orgánem KSČ v květnu 1921 a vydavatelem byla fyzická osoba, konkrétní vydavatelé nepatřily mezi významné osobnosti KSČ a poměrně často se tato pozice obměňovala.²¹

²⁰ Tamtéž, s. 164

²¹ Tamtéž, s. 169

První Československá republika

V Evropě skončila první světová válka, Češi a Slováci získali svou dlouho požadovanou svobodu 28. října 1918 vznikem samostatného Československa, které ale po svém předchůdci, rakouské monarchii, převzalo složité dědictví v podobě rozmanitého národnostního složení svých obyvatel. Definitivní hranice nového státu potvrdily mírové smlouvy uzavřené v Saint-Germain-en-Laye a Trianonu, představující součást versailleského mírového systému, jejichž podpisem se Československo zavázalo plnit i smlouvy na ochranu národnostních menšin mezi vítěznými středo- a jihovýchodoevropskými státy a dohodovými mocnostmi.

Se vznikem první republiky došlo i ke změnám politického uspořádání oproti nastoleným praktikám fungujícím za Rakouska-Uherska. Dle ústavní listiny došlo k zásadní změně volebního systému, kdy většinový volební systém monarchie nahradil systém poměrného zastoupení. Volba tohoto principu volebního systému byla odůvodňována zajištěním politických práv národnostním menšinám, měl vyřešit nedostatky volební geometrie využívané ve většinovém systému rakouské monarchie a také *mělo „ochránit obyvatelstvo před radikální socialistickou povodní.“*²² Poměrný volební systém je pokládán za nástroj obhajoby práv menšin a zároveň za prostředek jejich integrace do státního politického systému. S ohledem na rozbití první československé republiky za pomoci nacionalismu národnostních menšin – německé a maďarské, ale i nacionalismu slovenského, nelze tuto roli systému poměrného zastoupení považovat za úspěšnou. S ohledem na historický vývoj v tehdejší Evropě nicméně nelze zároveň říci, že by měl přijatý volební systém vliv, nebo byl příčinou, která by vedla k rozpadu Československa.

Ústavou z roku 1920 bylo rozhodnuto o tom, že se Národní shromáždění rozdělilo na dvě komory: Poslaneckou sněmovnu a Senát. Do Poslanecké sněmovny bylo voleno 300 poslanců na šestileté volební období. Senát měl osmileté volební období a skládal se ze 150 členů. Do Sněmovny byli voleni kandidáti starší 30 let, do Senátu museli kandidáti být starší 45 let. Věková hranice pro volbu do Poslanecké sněmovny byla 21 let, do Senátu 26 let a podmínkou pro volební právo občanů bylo československé státní občanství a trvalé bydliště v některé z obcí na území ČSR. Ačkoliv bylo do obou komor jinak dlouhé volební období, v praxi byly obě komory rozpouštěny současně a shodně se do nich také konaly volby.²³ Nejdůležitějším prvkem rozšíření volebního práva bylo přiznání volebního práva ženám. Tato

²² KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 138

²³ Tamtéž, s. 134

změna společně se snížením volební hranice z 24 na 21 let vedly k významnému navýšení volební účasti, kdy se například v Čechách účastnilo voleb 1 153 000 voličů v roce 1907, zatímco v roce 1920 jich bylo již 3 423 000.²⁴ Ve dvacetileté historii první republiky se konaly celkem čtyři volby, ale bylo osmnáct vlád, jak koaličních, tak úřednických. Volební boj byl veden s důrazem na rozdíly mezi kandidujícími stranami a koalice byly předvolebně zřídka ustaveny.

Československá republika v meziválečném období byla charakteristická i svou pestrou národnostní strukturou. Po Čechoslovácích byla nejpočetnější národnostní složkou národa německá, maďarská, rusínská a polská menšina. Národnostní menšiny zastávaly negativní stanovisko k novému státu, s jehož existencí nesouhlasily, zde šlo především o menšinu německou a maďarskou, což bylo dáno i vymezením prvořadého postavení československého národa a jazyka. „*Československá republika bude státem občansky i národnostně spravedlivým, [...], vše to při vůdčím postavení československého národa a jeho jazyka.*“²⁵ Čechům a Slovákům bylo vyhrazeno právo státního národa, což stavělo příslušníky ostatních národností do postavení menšiny, které v některých ohledech, a to především při užívání jazyků, nebyly zcela postaveny na roveň příslušníků československého národa. Toto jasné vymezení prvořadého postavení českého a slovenského jazyka se nicméně neprojevalo již při vzniku republiky, ale až později při genezi jazykového zákona. Česká politická scéna nebyla ohledně přístupu k národnostním menšinám a jazykovému charakteru státu nicméně zpočátku jednotná. Čeští politici se zde dělili na křídlo reprezentované Karlem Kramářem, který chápal jakýkoliv pokus o smíření s menšinami za znak slabosti nového státu, a křídlo preferující smířlivější přístup, který by zbytečně menšiny neprovokoval. Druhý přístup zastával například prezident Masaryk nebo Vlastimil Tusar a tento přístup nakonec zvítězil. Jedním z důvodů postupu dle tohoto postavení byl komunikační, s ohledem na počet obyvatel jiné, než československé národnosti bylo potřeba zohlednit i tento atribut, jinak by vnitrostátní komunikace byla velice komplikovaná. Negativní přístup politických představitelů menšin se projevil jejich počáteční neúčastí na veřejném dění. Čeští a moravští Němci také dlouhou dobu odmítali své začlenění do nově vzniklého státu, počítali s tím, že budou připojeni k Německému Rakousku, proto v říjnu 1918 vyhlásili čtyři německé samosprávné regiony na území ČSR. K definitivnímu začlenění území s převážně německým obyvatelstvem došlo až na základě mírové smlouvy s Rakouskem z října 1919. Teprve na podzim 1919 projeвили

²⁴ Tamtéž s. 138

²⁵ TÓTH, Andrej, Lukáš NOVOTNÝ a Michal STEHLÍK. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* 2012, s. 25

zástupci německých politických stran ochotu k jednání, což v danou chvíli z jejich strany spíše představovalo východisko z nouze než vstřícný krok vůči novému státu. Českoslovenští politici, kteří již 30. října 1918 nabídli německým zástupcům spolupráci, nyní toto gesto odmítli s odvoláním se na potřebu přijetí základních zákonů s následným konáním voleb.²⁶ Tvorba ústavní listiny a jazykového zákona tedy probíhala bez přítomnosti zástupců národnostních menšin. Kromě oficiálního vysvětlení československé vlády šlo ale také o taktický krok. Na podzim 1919 již byl základní obsah ústavní listiny z velké části vypracovaný a jeho prosazení by se mohlo po započetí diskuze s menšinovými zástupci pozdržet, což doložil ve svém projevu i agrárník F. Hnídek: „[...] *My nebudeme si moci dovoliti luxus takový, jako dnes, aby české strany stály naproti sobě. Přijdou sem jiné národnosti, přijdou sem Němci a Maďaři, a bylo by velice na pováženou – [...] – abychom my se zde štváli navzájem a někdo třetí měl z toho užitek.*“²⁷

Ústavněprávní postavení menšin v Československu

Československo bylo povinno plnit závazky k legislativní ochraně menšin plynoucích z mezinárodních smluv versailleského mírového systému, jejichž základní rámec byl definován v rámci tzv. menšinové smlouvy neboli *Smlouvy mezi čelnými mocnostmi spojenými i sdruženými a Československem podepsané v Saint-Germain-en-Laye 10. září 1919.*

Menšinová smlouva se stala součástí československého právního řádu a vešla v platnost 16. července 1920 po signatuře českými zástupci a jejím uložení v Paříži na ministerstvu zahraničních věcí a představovala hlavní zdroj československého národnostního práva.

Československu smlouvou vznikl závazek vůči vítězným dohodovým velmocem, ustanovení mezinárodní smlouvy však nezakládalo žádné nároky pro národnosti ve státě, které by bylo možné vymáhat vnitrostátně, takové nároky fungovaly pouze v rámci národní legislativy.

Ústava představovala základní zdroj československého vnitrostátního práva, většina ustanovení o menšinách byla soustředěna do hlavy VI., která v mnohém pouze reprodukovala nařízení menšinové smlouvy ze Saint-Germain-en-Laye. Povinná práva menšin získala konkrétní podobu ve dvou zákonech ústavní povahy – jazykovém zákoně a zákoně o nabývání státního občanství.²⁸ Československo mimo jiné také podpisem menšinové smlouvy přijalo závazek, který byl součástí čl. 1, o zásadě přednosti ustanovení obsažených v této smlouvě před vnitrostátními zákony běžnými i ústavními. „[...] *že žádný zákon, žádné nařízení, ani žádný úkon úřední nebude v odporu nebo nesouhlase s těmito ustanoveními a že žádný zákon,*

²⁶ Tamtéž, s. 36

²⁷ Tamtéž, s. 266

²⁸ Tamtéž, s. 208

žádné nařízení, ani žádný úkon úřední proti nim nebude mít moc.“²⁹ Smlouva o ochraně menšin byla postavena pod garanci Společnosti národů, jelikož byla podepsána mezi vítěznými státy Dohody a některými jejich spojenci, z toho důvodu nemohl československý parlament zasahovat do znění pasáží o ochraně menšin, změny mohly být uskutečněny výhradně se souhlasem Rady Společnosti národů.³⁰

Mezi základními právy zajištěnými saint-germainskou smlouvou byla rovnost všech občanů Československé republiky před zákonem bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství v oblasti občanských a politických práv. V oblasti užívání jazyka a státního školství platil nicméně princip minimální minoritní ochrany. Menšinová smlouva používala formulace jako „přiměřená možnost“, které poskytovaly otevřený rámec definice a jelikož nebyly stanovené žádné poměrné mantinely, výklad a aplikace byla v kompetenci jednotlivých signatářských států. Dle jazykových ustanovení neměli českoslovenští státní občané podléhat žádným omezením v užívání jakéhokoliv jazyka v soukromé a obchodní sféře, v tisku, ve veřejných projevech nebo ve věcech týkajících se náboženství. Bližší popis jazykových práv národnostních menšin byl součástí tzv. jazykového zákona.

Jazykový zákon

Bezprostředně po vyhlášení československého státu 28. října 1918 zůstaly v platnosti rakouské právní předpisy a prozatímní ústava jazykovou otázku neřešila. Jak bylo již zmíněno, až při tvorbě jazykového zákona a v průběhu jednání o něm se naplno projevil trend k upřednostnění českého a slovenského jazyka. Československo nemělo v žádném případě představovat národnostní stát, ale národní stát Čechů a Slováků. Jazykový zákon představoval součást ústavní listiny, byl přijat na konci února 1920 a vycházel z československého jazyka jakožto státního, oficiálního jazyka republiky. Vnitřní úřadování probíhalo výhradně v československém jazyce, ale menšinoví občané měli právo používat před soudem svůj národní jazyk, pokud v daném soudním okrese žilo minimálně 20 % příslušníků dané jazykové menšiny. Jazykový zákon nicméně při stejném poměru povoloval i užívání svého jazyka u ostatních úřadů ve všech oborech státní správy což chápala československá politická generalita za svůj ústupek a překročení závazku daného saint-germainskou smlouvou. Podle původního návrhu Národního shromáždění měla být tato hranice dokonce 50 %. Ve smyslu jazykového zákona tedy byli za jazykovou menšinu považováni pouze ti českoslovenští občané v soudním okrese, kde tvořili alespoň 20 % obyvatelstva. Bez splnění tohoto

²⁹ Tamtéž, s. 267

³⁰ Tamtéž, s. 203

předpokladu se museli na zmiňované úřady obracet v československém jazyce. Dále měl být československý jazyk dle zákona užíván v rámci branné moci a pro hlavní text státních bankovek. Cílem jazykového zákona nebylo definovat mantinely pro veškerý jazykový styk na území státu, ale zabýval se výhradně užíváním jazyka ve sféře státní, veřejné a samosprávné. Zákon představoval základní zásady, které měly být doplněny prováděcími nařízeními, jež měly určit pravidla pro úřady menších obvodů, než byl soudní okres a pro úřady samosprávné, veřejné korporace a zastupitelské sbory. Bez konkrétních prováděcích nařízení, která měla být vydána vládou, představoval jazykový zákon prázdný právní předpis. K vydání těchto nezbytných prováděcích nařízení došlo až v únoru 1926, a to dokonce ne pro celou státní správu, ale pouze pro její část.³¹ Ačkoliv práce na prováděcích zákonech začaly již v roce 1920, ke zpoždění s jejich prosazením došlo z důvodu vstupu zástupců národnostních menšin do parlamentu s jejich počátečním odmítavým stanoviskem k přijatým ústavním normám ve spojení s nejednotností československého politického spektra. V roce 1925, před druhými volbami do Národního shromáždění, některé politické strany požadovaly co nejrychlejší vydání prováděcích nařízení, například sociální demokraté naopak zastávali opačný názor kvůli obavám o negativní vliv jejich prosazení na předvolební kampaň.³² Co se týče školství a kultury, tak jazykový zákon v paragrafu 5 určil, že „*ve všech školách, zřízených pro příslušníky národnostních menšin, děje se jejich jazykem, rovněž kulturní instituce pro ně zřízené spravují se tímto jazykem.*“³³

Obecně můžeme prohlásit, že v porovnání s postavením češtiny před rokem 1914 se situace jazykových menšin v Československu nezhoršila, navíc překročila ve prospěch menšin i závazky plynoucí z mezinárodních smluv o ochraně menšin. Na rozdíl od jazykových právních předpisů platných za Rakouska-Uherska, byl jazykový zákon Československa přesnější při určení jazyku většiny a jeho práv a ve vymezení podmínek pro využívání jazyků menšin. Přesto některé formulace nebyly příliš podrobné a jejich upřesnění prováděcími nařízeními znamenalo v praxi spíše zhoršení postavení menšin. Navíc byl stále ponechán velký prostor při rozhodování jednotlivým státním úřadům a orgánům územní samosprávy, což pro menšiny mělo často negativní důsledky.

³¹ Tamtéž, s. 278

³² Tamtéž, s. 282

³³ Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Zákon ze dne 29. února 1920 podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [cit. 27. 6. 2017]

Jihlavský jazykový ostrov

Pro zkoumání menšinové otázky v předvolebních kampaních si tato práce vybrala jihlavský jazykový ostrov, za který byl označován souvislý pás na pomezí Čech a Moravy v okolí Jihlavy, který byl převážně osídlen německým obyvatelstvem až do roku 1945. Oblast o velikosti zhruba 43 x 18 km sestávala ze 79 německých obcí a města Jihlavy, které bylo centrem regionu. Češi byli ve městě po dlouhá léta národnostní menšinou, například v letech 1890-1900 činilo české obyvatelstvo pouhých 18 % populace města, ale v období první republiky se poměr německých a českých obyvatel změnil na 2/3 ve prospěch Čechů. Před vyhlášením samostatného Československa byla správa města výhradně německá a konečné ovládnutí Jihlavy Čechy se podařilo uskutečnit až 5. prosince 1918, kdy odstoupilo staré německé městské zastupitelstvo, po tom, co 3. listopadu téhož roku prohlásili představitelé Německé národní rady území jihlavského jazykového ostrova za součást Německého Rakouska.³⁴ Postupnými kroky nicméně získávali Češi v oblasti převahu. V roce 1919 byly Jihlavě přiděleny dvě školní budovy pouze pro potřeby českého školství, téhož roku bylo zahájeno vyučování na českém gymnáziu, které nejprve získalo pro své potřeby přízemí a později celou budovu gymnázia německého. Školství představovalo již od druhé poloviny 19. století jedno z konfliktních témat mezi Čechy a Němci a tyto změny považovali Němci na Jihlavsku za počátek svého útlaku.³⁵ Situace v rámci jihlavského jazykového ostrova byla velice vyhrocená s ohledem na nespokojenost Němců s novými poměry, neuspokojenou snahu o připojení k Německému Rakousku a snahu Čechů po odplatě za předchozí dlouhá léta národnostního útlaku. Toto národnostní napětí vyvrcholilo střetnutím při německých oslavách letního slunovratu 23. června 1920, které si vyžádalo i oběti na životech. Poté se nicméně toto napětí uvolnilo a došlo k částečnému uklidnění politického a společenského života.³⁶ V roce 1921 proběhlo sčítání lidu, kde v rámci svých pokynů vydávala Národní rada na Jihlavsku leták, který velice razantně vybízel k přiznání se k české národnosti. Jeden z pokynů například zněl následovně: „*Kdyby přece někdo, jsa původem Čech (Moravan) nebo Češka, přiznal národnost německou, bude přísně potrestán dle článku 1. prováděcího nařízení peněžitou pokutou nebo vězením. Kdo se dozví o takové zradě, ať hlásí onen případ české sčítací kanceláři.*“³⁷ Prvním českým starostou Jihlavy se stal sociální demokrat JUDr. Rudolf

³⁴ Dům Gustava Mahlera. Němci v Jihlavě [on-line]. Dostupné z: https://www.jihlava.cz/assets/File.ashx?id_org=5967&id_dokumenty=516535 [cit. 22. 6. 2017]

³⁵ Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, Gemeinschaft Iglauer Sprachinsel. *Nikdy zcela neodešli: Jihlavští Němci = Sie waren nie ganz fort: die Iglauer Deutschen*. 2013, s. 56

³⁶ Tamtéž, s. 58

³⁷ Tamtéž, s. 58

Veverka v roce 1925, poté došlo k relativnímu uklidnění česko-německých vztahů, ale určitě ne k jejich definitivnímu vyřešení. Parlamentní volby v letech 1935 a komunální volby v roce 1938, které jednoznačně u německých voličů zvítězila SdP, jasně ukázaly, jaký vývoj požadovalo německé obyvatelstvo jihlavského jazykového ostrova.³⁸

³⁸ Tamtéž, s. 66

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

Česká strana agrární byla založena v roce 1899 k ochraně zájmů rolnického stavu, který se nacházel v tíživé hospodářské a sociální situaci. Již za období Rakouska-Uherska byli agrárníci etablovanou a silnou politickou stranou. V roce 1905 došlo k přejmenování na Československou stranu agrární pro všechny země koruny české. Agrárníci usilovali o organizaci všech zemědělců, hlásili se k národním tradicím a nikdy nechtěli být úzce stavovskou stranou. V roce 1919, na prvním poválečném sjezdu, vydala strana program, kterým zaujala postavení v politickém středu a stala se těžištěm československé vládní soustavy. Agrárníci prohlásili svou stranu za pilíř státu, zavázali se ke službě demokracii a přihlásili se k sociálním reformám, avšak proti socialismu. Důraz kladli vždy na rodinu, obec, samosprávu, národ, vlast a stát. Strana v průběhu let několikrát změnila svůj název, naposledy v roce 1922 na Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, k čemuž došlo po sloučení se slovenskou rolnickou stranou a název zároveň kladl důraz na příklon k republikánskému státnímu zřízení. V té době, konkrétně od roku 1919, byl předsedou strany Antonín Švehla, velice uznávaná osoba Československé republiky, jeden z pěti mužů 28. října a předsedou strany byl až do své smrti v roce 1933. Antonín Švehla byl také dvakrát jmenován předsedou vlády. Z aktivní politiky se musel stáhnout v roce 1929 ze zdravotních důvodů. Po letech boje s nemocí Švehla zemřel a republikánská strana přišla o svého vůdce. Republikánská strana představovala nejsilnější státotvornou československou politickou stranu, která se podílela na všech vládních koalicích od roku 1922.³⁹

Ústředním tiskovým orgánem agrárníků byl list *Venkov*, založený Antonínem Švehlou, který vycházel denně s výjimkou pondělí, což bylo obvyklé i u tisku jiných stran. Deník byl vydáváný Českomoravskými podniky tiskařskými a vydavatelskými v Praze a vycházely i jeho místní obdoby, jako týdeník *Zájmy venkova* pro západní a jihozápadní Moravu. *Venkov* nesloužil pouze jako prostředek komunikace strany s voliči, ale zároveň jako organizační aparát, sděloval i praktické informace zemědělskému obyvatelstvu pro život na venkově.

³⁹ BROKLOVÁ, Eva, Josef TOMĚŠ a Michal PEHR. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. 2008, s. 34

Komunistická strana Československa

Ke vzniku komunistické strany došlo v roce 1921 po stranickém názorovém a institucionálním štěpení ke kterému došlo v Československé sociálně demokratické straně dělnické. Jádrem komunistické strany se stali radikální členové sociální demokracie, kteří nepovažovali za dostatečnou snahu strany o dokončení procesu revoluce a socializace. Podmínkou vstupu do Komunistické internacionály byla existence pouze jedné jediné komunistické strany v každém státě, čímž došlo ke sjednocení československé a německé (v českých zemích) komunistické strany. Tímto krokem zároveň došlo ke vzniku první celorepublikové československé politické strany, která šla nad rámec omezení národnostního rozdělení a zároveň se stala komunistická strana v Československu první stranou, která se poprvé ocitá pod tlakem, který jde zvenčí státu. Uvnitř KSČ došlo v roce 1925 ke střetu tradičních politických elit s tzv. karlínskými kluky, který vyústil v roce 1929 v proces bolševizace strany, kdy se do čela strany dostal Klement Gottwald.⁴⁰ Komunisté představovali stranu nestátotvornou, opoziční. Strana získala celorepublikovou působnost a reprezentovala komunistickou levicí napříč národnostními segmenty. Cílem komunistické strany bylo svržení stávajícího uspořádání společnosti a její nahrazení za novou komunistickou, k čemuž mělo dojít dosažením diktatury proletariátu. Strana posilovala v dělnictvu dojem neustálé snahy o zotročení, čímž chtěla aktivizovat a radikalizovat průmyslové dělnictvo.

Rudé právo představovalo ústřední tiskový orgán strany, vlastníkem nicméně nebyla strana samotná, jak tomu bylo zvykem u většiny ostatních prvorepublikových stran. Tento ústřední tiskový orgán strany vycházel každý den v týdnu mimo pondělí a představoval zároveň informační a organizační nástroj strany.

⁴⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) Díl 1., Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. 2000, s. 143

Volby 1925

V roce 1925 byly na 15. listopadu vypsaný předčasné volby po rozpuštění Národního shromáždění, ke kterému došlo 16. října téhož roku. Šlo o první volby po válce ve stabilizovaném státě, čemuž byla napříč stranickým tiskem přikládána velká důležitost. Z pohledu národnostních menšin byly volby roku 1925 důležité ve spojení s jazykovým zákonem, konkrétně s prosazením jeho prováděcích nařízení vládou. Jazykový zákon byl sice jako součást Ústavy vydán roku 1920, ale prováděcí nařízení, která mu měla dát konkrétní podobu nebyla vydána až do roku 1926. Některé politické strany se obávaly přijetí prováděcích nařízení před volbami z negativního vlivu na jejich volební výsledky, některé naopak vyžadovaly jejich prosazení ještě před volbami s vidinou pozitivního vlivu na jejich výsledek ve volbách. Právě s ohledem na otevřené téma prováděcích nařízení k jazykovému zákonu se mohla v rámci předvolebních kampaní stran více projevit otázka národnostních menšin.

Následující podkapitoly se budou postupně věnovat ústředním tiskovým orgánům republikánské a komunistické strany a jejich regionálním týdeníkům na území jihlavského jazykového ostrova. Vyjma obecných bodů charakteristických pro tyto kampaně se práce zaměří především na zmínky o menšinách, které se v jejich rámci v předvolební agitaci voleb 1925 objevovaly.

Venkov

Před volbami se agrárníci potýkali s útoky strany Československé agrární a konzervativní, která vznikla po odštěpení opozice uvnitř strany vedené Karlem Práškem a spojení s Konzervativní stranou Československou. Od počátku roku 1925 Prášek vydával týdeník *Napravo*, ve kterém kritizoval politiku republikánské strany a propagoval svůj program. Deník *Venkov* se velice často k osobě Práška vyjadřoval a vysmíval se jeho pokusům o získání voličů strany republikánské. Volby skončily pro Práška absolutním fiaskem, neuspěl ani v jednom volebním kraji.⁴¹

Strana šla do voleb v roce 1925 s programem schváleným v červnu 1922, šlo o rozsáhlý dokument, který se zabýval velkým množstvím problémů společnosti a státu. Z tohoto stranického programu jednoznačně vyplývá agrární pojetí národa československého sestávajícího z české a slovenské větve. Vůči národním menšinám se vyjadřuje velice krátce a uvádí: „*Cizím národním minoritám ve státě svém zaručujeme občanskou rovnoprávnost a*

⁴¹ DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. 1998, s. 95

požívání národních práv ve smyslu našich ústavních a jazykových zákonů, jež značně převyšuje míru menšinových práv, stanovenou mírovými smlouvami.“⁴²

Venkov věnoval první významnější pozornost volební kampani 28. října, tedy v den výročí vzniku Československé republiky. V tento den byly zveřejněny schválené kandidátní listiny a pro agrárníky začala celostátní kampaň až nyní, tedy necelé 3 týdny před konáním voleb. Agrárníci byli jednou ze šesti politických stran, které se účastnily voleb na celostátní úrovni. Číslo kandidátky strany bylo uveřejněno ve *Venkově* 3. listopadu a bylo jím číslo 22. V rámci předvolební kampaně v deníku republikánské strany byly nejvíce patrné dva body, konkrétně důraz kladený na jednotu voličů strany a vymezení se vůči politice jiných politických stran, což byl jev obvyklý u všech politických stran a je běžnou součástí volebního boje dodnes.

„*Jednotná fronta zemědělců.*“⁴³ Již z tohoto ústředního a jediného hesla, se kterým šli agrárníci do voleb, je patrné, že jednotu venkova byla základním atributem, který byl pokládán za nezbytný pro úspěch strany ve volbách. Strana se zároveň nepokoušela zacílit na voliče z jiných sociálních skupin než z venkovských kruhů. Naopak při každé příležitosti deklarovala, že jsou to právě zemědělci, jejichž hlas požadují a hlasy od jiných sociálních skupin nechťejí. Jiné politické strany občas ve svém předvolebním boji označovaly zaměření agrárníků výhradně na venkov za jejich slabinu. Například sociální demokraté ve svém deníku *Právo lidu* uvedli: „*Na rozdíl od svolání naší soc. dem. strany, jež zdůrazňuje všeobecný prospěch československého lidu, agrárníci ve svém svolání představují se jen jako zástupci jediného stavu, druhých pomíjejí.*“⁴⁴ Agrárníci otiskli svou reakci na tento výrok v rámci *Venkova* 31. října a uvedli v ní, že na rozdíl od jiných politických stran, se oni pouze před volbami nevydávají za vše stavovskou stranu. Loajalitou svých vlastních voličů si byli agrárníci jistí, naopak upozorňovali na to, že mimo venkov se objevuje tzv. politické šero. „*[...] že volební boj se vede především o voliče nevyhraněné, o voliče, kteří se dají strhnouti dnes tou, příště jinou stranou, o lidi neorganizované. Na těchto místech jsou největší třetí plochy a zde také může nejvíce „hýřit“ volební agitace, protože na těchto místech vládne politické šero, ne-li dokonce úplná tma.*“⁴⁵ Článek z tohoto vydání zároveň popisoval voliče agrární strany jako venkovana, který se rád poučí o nových věcech vyslechnutím názorů

⁴² HARNA, Josef, Vlastislav LACINA (edd.). *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899-1938*. 2007, s. 137

⁴³ Venkov. 31. října 1925, s. 1

⁴⁴ Tamtéž, s. 1

⁴⁵ Venkov. 18. října 1925, s. 1

jiných a je aktivnější ve veřejném životě než člověk městský. Tímto výrokem chtěli dát zároveň jasně najevo ostatním politickým stranám, že ono „politické šero“ na venkově není a venkovští voliči budou vždy volit stranu agrární. Vzkazuje jim: *„Na všechny takové pokusy jest pouze jediná odpověď: jednotná fronta zemědělců. Všech zemědělců bez rozdílu. Bez rozdílu majetku, bez rozdílu náboženství.“*⁴⁶ Jednotu chápali i národně, nikoliv národnostně, v pojetí česko-slovenském: *„Proč byla v minulosti samostatnost státu našeho tolikrát ohrožena a konečně rozkotána? Poněvadž lid, který tvořil tehdy národ, nebyl sjednocen. Český zemědělec nepostupoval ruku v ruce se slovenským.“*⁴⁷ Tato jednotu byla zajištěna vytvořením jednotné politické strany pro české i slovenské zemědělce a rolnictvo. V rámci *Venkova* je možné vypočítat několik náznaků na pojetí národa agrárníky, tedy národa Čechoslováků a zároveň se v některých prohlášeních jasně vymezují vůči určitým národnostním menšinám. Například Ing. T. Mrkvana ve svém proslovu na schůzi republikánské strany v Praze 6. listopadu uvedl: *„Náš stát vznikl jako československý a také československým zůstane. Neodmítáme pomoc Němců, ale prosit jich o ni nebudeme.“*⁴⁸ V podobném duchu se nesla i řeč Františka Zavřela, někdejšího vůdce agrární opozice na Moravě po jeho návratu do republikánské strany, který uvedl, že každý hlas zemědělce, který bude odevzdán Práskově straně, bude jednoznačnou pomocí komunistům, Němcům a Maďarům.⁴⁹ V Třebívlicích, malé obci nacházející se na severu Čech na území, které bylo silně osídleno menšinovým obyvatelstvem, ve svém projevu na předvolební schůzi s voliči prohlásil ministr Jan Malypetr: *„S Němci jest tisíciletý zápas, zkušenosti s nimi ve státě nedobré; [...]“*⁵⁰

Ve svém volebním programu se republikánská strana menšinám výslovně nevěnuje vyjma bodu odkazujícímu k národnímu rázu Československa: *„Nemůže býti nic změněno na národním rázu státu i když přesně budeme šetřiti národní rovnoprávnosti všech občanů republiky podle naší ústavy. Ke zdokonalení státní správy je potřeba pracovati k tomu, aby zákonné a správní předpisy byly upraveny jednotně pro celý stát.“*⁵¹ Dle výše zmíněných ukázek z agrárního deníku *Venkov* můžeme usoudit, že agrárníci byli výhradně zaměřeni na voliče venkovské, národ, který chápali jako uskupení Čechů a Slováků. K národnostním menšinám, které obývaly území Československa, se na celostátní úrovni vyjadřovali ve velice omezené míře a vymezovali se vůči nim

⁴⁶ Tamtéž, s. 1

⁴⁷ *Venkov*. 28. října 1925, s. 1

⁴⁸ *Venkov*. 7. listopadu 1925, s. 5

⁴⁹ *Venkov*. 31. října 1925, s. 2

⁵⁰ *Venkov*. 10. listopadu 1925, s. 7

⁵¹ *Venkov*. 28. října 1925, s. 1

negativně. Takové vymezení bylo patrné i ve vydání *Venkova* z 8. listopadu, které otisklo část prohlášení Národní rady československé, které bylo určeno Československému národu k volbám do Národního shromáždění, měli bychom tedy brát v potaz, že jde o prohlášení nadstranické, ale její samotné otištění je již jasným odkazem k postoji strany. „*Nejít k volbě a neodevzdat takto právoplatný hlas, znamená zradou zvýšiti počet a význam hlasů menšin německých a maďarských i ostatních odpovědných nepřátel čs. národa a státu.*“⁵²

Zájmy venkova

Zájmy venkova, týdeník republikánské strany pro západní a jihozápadní Moravu, vycházel každý čtvrtek odpoledne a svým zaměřením zaštiťoval i události probíhající na Jihlavsku, regionu, ve kterém žila početná národnostní menšina Němců, označovaném jako jihlavský jazykový ostrov.

Regionální obdoby národních stranických tiskových orgánů velice často přebíraly určitý okruh témat, případně přesné znění zpráv, ze stranických ústředních deníků. Agrární *Zájmy venkova* tento jev také kopírovaly. V předvolebním období týdeník shodně vybízel voliče k účasti na sbírce do volebního fondu nebo fungoval jako zdroj organizačních informací k volbám. Na rozdíl od celostátního tisku se ale nevěnoval kandidátním listinám všech volebních okrsků, ale poskytoval bližší pohled na kandidátní listinu dané oblasti, například *Zájmy venkova* otiskly podrobné profily jednotlivých kandidátů X. volebního okrsku Jihlavy. Díky tomu měli voliči možnost lépe poznat své kandidáty i mimo osobní kontakt na předvolebních mítinkách, což v rámci celostátního *Venkova* nebylo možné. O něco podrobněji se věnoval záznamu místních předvolebních stranických schůzí a při srovnání s *Venkovem* se více vyjadřoval k menšinové otázce, což bylo jednoznačně v tomto případě způsobeno národnostním složením oblasti. Při předložení kandidátní listiny byl například kladen důraz na její předkládání „českému venkovu a českému voličstvu“. Některé výroky otištěné v agrárním týdeníku jednoznačně vystupují proti menšinovému německému obyvatelstvu, příkladem může být článek mířený proti sociálně demokratické straně, v němž je uvedeno: „*Páni sociálně demokratičtí advokáti, z nichž jeden se dal za starostu voliti hlasy Němců a komunistů v Jihlavě, [...]. Ovšem od těch, kteří v Jihlavě se spojili s Němci a s bolševiky, nelze nic jiného čekat.*“⁵³ Další důraz na český základ republikánské strany byl patrný v textu otištěném u příležitosti oslav 28. října: „*[...] chcete-li aby v těchto volbách u nás triumfovalo poznovu vítězství ideálů 28. října, pak dejte svůj hlas straně, která je poctivě*

⁵² Venkov. 8. listopadu 1925, s. 2

⁵³ *Zájmy venkova*. 7. listopad 1925, s. 3

českou, státotvornou, demokratickou a která vedle zájmů národních a státních, bude úporně hájit i vaše stavovské zájmy zemědělské.“⁵⁴

Zájmy venkova velice často vyzdvihovaly důležitost pohraničí, a v jedné silně národně orientované zprávě, byla popsána akce pořádaná Národní jednotou pro jihozápadní Moravu, jejímž cílem bylo věnování vánoční nadílky *českým* chudým dětem v oblastech menšinových za finanční podpory *české* veřejnosti, která byla vyžadována touto zprávou. Dále bylo uvedeno: „*Situace není nikterak růžová, protože soustředěný a organisovaný německý nápor velmi vážně ohrožuje existenci našich českých lidí v menšinách, a proto jest povinností každého bez rozdílu přiložiti ruku k dílu národní pomoci sociální a zachrániti naše české dítě v oblastech pro stát nejdůležitějších!*“⁵⁵ Jak lze vypožorovat v této ukázce, v oblastech s většinovým zastoupením národnostních menšin republiky, se Češi označovali a chápali za menšinu, často také používali výraz menšinář. Jako další příklad negativního vymezení se vůči národnostním menšinám nám poslouží toto otištěné provolání v rámci předvolební kampaně republikánské strany: „*Pro ochranu našich zemědělců proti konkurenci nejúhlavnějších nepřátel: maďarských magnátů.*“⁵⁶

⁵⁴ *Zájmy venkova*. 28. října 1925, s. 1

⁵⁵ *Zájmy venkova*. 7. listopadu 1925, s. 9

⁵⁶ *Zájmy venkova*. 14. listopadu 1925, s. 12

Rudé právo

Ústřední tiskový orgán Komunistické strany Československa vycházel, stejně jako většina dalších stranických novin politických stran první republiky, každý den mimo pondělí. Tento deník představoval svým způsobem průvodce volbami pro občany, ale i funkcionáře stran. Na základě porovnání s agrárním *Venkovem* se zdá být organizace a kontrola lokální úrovně ze strany komunistické strany důslednější. *Rudé právo* kromě běžné přípravy volebních mítinků zajišťovalo i na celostátní úrovni organizaci distribuce materiálů pro volební kampaň na lokální úrovni. Volební kampaň byla v tisku patrná již od 17. října, kdy začaly probíhat stranické schůze a konference, *Rudé právo* otisklo široký seznam měst, ve kterých takové schůze probíhaly, přičemž šlo i o menší obce. I strana komunistická podávala svědectví o průběhu svých stranických předvolebních jednání a zároveň o mítincích ostatních politických stran, na kterých došlo ke slovnímu nebo i fyzickému střetu s komunistickými voliči. KSČ se ve své volební agitaci ve značné míře vymezuje vůči vládě a koaličním stranám, například při snaze získat pro svou stranu i rolníky, domkáře a střední stav ve městech argumentuje tím, že předchozí roky koalice těmto občanům nic nepřinesly, mimo vyšší finanční zátěže, a mají tedy volit stranu komunistickou. 17. října například strana upozorňuje na vydání nové brožury referující o podvodu, který představovala pozemková reforma a vybízí své čtenáře k distribuci této brožury mezi „*venkovský proletariát, malozemědělce a zemědělský lid*“.⁵⁷ Nejvíce se v rámci *Rudého práva* projevoval stranický boj vedený vůči sociálním demokratům a agrárikům. Jedno z hlavních hesel kampaně také znělo: „*V těchto volbách dosavadní koaliční většina smetena býti musí.*“⁵⁸ Podobná krátká hesla, mířená i na konkrétní sociální skupiny, se nesla napříč každým výtiskem, za příklad nám poslouží následující: „*Hospodyně nemůžeš vystačit? Koalice udělala drahotu.*“⁵⁹ Od svých voličů také vyžadovali finanční prostředky, jelikož „*každý sebemenší obnos ve prospěch našeho volebního fondu je příspěvkem k boji proti zkrachované koalici*“.⁶⁰ Ve svých prospěch také upozorňovali na nesplněné sliby vlády. „*My víme, že v příštích čtyřech týdnech bude se řádění koaličních stran proti nám stupňovati do nepřítelnosti. Bude jím jenom dovršena hanba režimu, jež po pět let muselo si dáti líbiti obyvatelstvo všech národů země.*“⁶¹ Již z tohoto prohlášení strany je patrný její internacionální/nadnárodní charakter, jejímž cílem(?) byl především boj proti buržoasii. „*Pro nás hlavní smysl volebního zápasu bude*

⁵⁷ Rudé právo, 17. října 1925, s. 10

⁵⁸ Rudé právo, 18. října 1925, s. 2

⁵⁹ Rudé právo, 24. října 1925, s. 5

⁶⁰ Rudé právo, 20. října 1925, s. 4

⁶¹ Rudé právo, 17. října 1925, s. 2

zápas o velikou ideu socialismu, zápas o hlavy a srdce velké většiny pracujícího lidu, koalici dosud podváděného a ovládaného.“⁶²

Národnostní otázka byla v rámci volební agitace KSČ použita jako další ukázka nesplněné práce vládní koalice a zároveň doklad nadnárodního přístupu strany, která se označovala za jedinou stranu slučující dělnictvo všech národů Československa. „*Metoda koaličního vládnutí se ukázala neschopnou rozřešiti otázku národnostní. Česká buržoasie společně s českými sociálními demokraty prohlašuje každý nárok národnostních menšin nejen na uskutečnění práva sebeurčovacího, nýbrž i na zavedení samosprávných zřízení, jaká jsou na příklad v měšťáckém Švýcarsku, za velezradu.*“⁶³ V tomto svolání se vymezují vůči přístupu koaličních stran a sociální demokracie k národnostním menšinám, které jim mají odepírat nárok na právo na sebeurčení. Tehdejší podobu soužití národnostních států v rámci Československa považovali za nebezpečné, a to i pro český národ, který by tím mohl přijít o své většinové postavení uvnitř státu. „*Národy československé republiky jsou pohromadě udržovány jen násilím, nikoli dobrovolnou bratrskou spoluprací, která jest možná jen tam, kde vládnou dělníci a zemědělci. Tento stav nejenže není zárukou svobody českého národa nýbrž trvalým nebezpečím pro ni. Při takovémto spojení národů může nejmenší obrat světové situace vésti k tomu, že se poměr vládnoucích a ovládaných národů převrátí a český lid bude opět utlačován.*“⁶⁴

Komunistická strana využila den výročí vzniku republiky 28. října k uveřejnění svého stranického programu, který se věnoval i tématu menšin a vyjadřoval nadnárodní pojetí přístupu strany. „*Nechceme násilné utlačování ostatních národností, nýbrž dobrovolnou a bratrskou spoluprací všech národů.*“⁶⁵ Spojení s menšinovou otázkou jde vždy ruku v ruce s idejí sociálních tříd a s projevem boje komunistického hnutí proti buržoasii. „*Na komunistických kandidátních listinách jsou čeští, slovenští, němečtí, polští a maďarští poctiví dělníci. Na komunistických kandidátkách není ani jeden vyžírač republiky, ani jeden člen „pětky“ a ani jeden správní rada banky nebo velkofabriky. Všechny ostatní strany nekandidují na zvolitelných místech ani jediného skutečného dělníka, nýbrž členy „pětky“, bývalé ministry, akcionáře, členy správních rad bank a továren.*“⁶⁶ Z pohledu národnostních menšin byl zajímavý krok komunistické strany, které ve svém vydání *Rudého práva* ze 13.

⁶² Tamtéž, s. 2

⁶³ Rudé právo, 18. října 1925, s. 2

⁶⁴ Tamtéž, s. 2

⁶⁵ Rudé právo, 28. října 1925, s. 1

⁶⁶ Rudé právo, 5. listopadu 1925, s. 3

listopadu otiskla text týkající se kandidátky strany otištěné v šesti různých jazycích. Komunistická strana ve své zprávě uvádí, že její kandidátka měla být správně otištěna v šesti jazycích, z nichž každý je vlastním a nepřeložitelným názvem strany. „*Předsedové krajských volebních komisí však protizákonně škrtili v titulu strany v různých krajích názvy v některém jazyku. [...] Mezinárodní buržoasie využívá nacionalismu dělníků a štvě je proti sobě. [...] Dělníci jsou však povinni odpovědět na nacionální štvánice vzájemně se podporující buržoasie české, německé, maďarské i polské tím, že půjdou s jedinou mezinárodní dělnickou stranou československou proti nacionálním štvanicím buržoasie, proletariát odpoví pevnou mezinárodní dělnickou proletářskou jednotou. Odevzdají při volbách kandidátky komunistické strany číslo 15.*“⁶⁷ Tento krok můžeme chápat jako jasný doklad snahy KSČ o zisk hlasů voličů národnostních menšin.

Jiskra

Jiskra, župní komunistický týdeník organizací na jižní a jihozápadní Moravě, s redakcí sídlící ve městě Třebíč, vycházel každý čtvrtek a šlo o týdeník i pro oblast Jihlavy a okolí. Ani tento týdeník nebyl výjimkou v přejímání zpráv z celostátního tiskového orgánu strany, přičemž v porovnání s lokálním týdeníkem agrární strany, tomu bylo u *Jiskry* v daleko rozsáhlejší měřítku, minimálně v případě volební kampaně. *Jiskra* tedy stejně jako *Rudé právo* vyzývala své voliče k poskytnutí finančních příspěvků straně, fungovala jako nástroj ke komunikaci a informování voličů o stranických schůzích, v tomto případě pouze na lokální úrovni, podávala zprávy z proběhnuvších mítinků a jejich průběhu. Týdeník komunistické strany se nevyjadřoval, v případě menšinové otázky, ke konkrétním situacím a prostředí daného regionu, spíše přebíral obecná hesla a stanoviska: „*Nechceme koalice s buržoasií, nýbrž sjednocení dělníků a rolníků, jakož i veškerého ostatního pracujícího lidu všech národností proti boháčům a darmošlapům! Nechceme násilné utlačování ostatních národností, nýbrž dobrovolnou a bratrskou spolupráci všech národů.*“⁶⁸ Týdeník *Jiskra* se, v rámci své předvolební kampaně roku 1925, mimo výše zmíněné ukázky k menšinové otázce již nevyjadřoval.

⁶⁷ Rudé právo, 13. listopadu 1925, s. 2

⁶⁸ Jiskra, 5. listopadu 1925, s. 2

Volební kampaň 1925 ve srovnání s premoderní kampaní Pippy Norris

V této části práce se dle konkrétních příkladů na volební kampani republikánské a komunistické strany podíváme, zda vypozerujeme po analýze jejich ústředního a regionálního tiskového orgánu odchylku od pojetí premoderní volební kampaně dle Pippy Norris.

Jedním ze základních charakteristických rysů premoderní kampaně je stranický tiskový orgán zastávající informační a organizační roli v rámci předvolební agitace. U obou politických stran, kterými se tato práce zabývá, a zároveň v jejich ústředním, ale i regionálním tiskovém orgánu, byl tento rys premoderní volební kampaně splněn. Tisk obou politických stran sloužil jako základní nástroj ke komunikaci mezi politickou stranou a voličem, informoval voliče o veškerých tématech voleb se týkajících od termínu voleb, stranické kandidátky, přes pokyny k místní občanské volební aktivitě na manifestech, stranických schůzích, až po konkrétní postup při samotném aktu podání volebního hlasu. Tisk celostátní i regionální byl organizátorem předvolební kampaně, na lokální úrovni samozřejmě zajišťoval organizaci místních schůzí pro menší obce a města, osobní výběr finančních prostředků do volebního fondu, distribuce volebních plakátů, brožur, aj., což celostátní tisk nemohl postihnout. Právě v rámci stranických deníků byl poprvé otištěn volební program strany, kandidátka a jiné stěžejní informace, které poté regionální tisk přejímal. Pippa Norris při definici premoderní kampaně také uvádí, že premoderní kampaně jsou značně soustředěny na lokální úrovni na místní komunity, čímž může docházet k odklonu či rozporu s celostátní úrovní. Pokud budeme tento předpoklad vztahovat na tuto práci, v případě první republiky a voleb 1925 se v pojetí premoderní kampaně P. Norris odlučujeme. V případě agrárního tisku se ideologicky a programově *Venkov a Zájmy venkova* shodují, můžeme mluvit spíše o ideovém prohloubení a vyšší míře konkretizace na lokální úrovni. Naopak u tisku strany komunistické nezaznamenáváme žádný posun mezi jejím ústředním a regionálním tiskovým orgánem. *Jiskra* ve značném množství případů přímo přejímá i některé články z *Rudého práva*, konkrétní zaměření se na specifika daného regionu ve značné míře scházejí a v otázce národnostních menšin zcela absentují. Nejde tedy o popření předpokladu Norrisové o vzniku odklonu mezi celostátní a regionální úrovní, ale spíše o nesplnění samotné presumpce soustředění předvolební kampaně na lokální úrovni na místní komunity.

Dalším bodem charakterizujícím premoderní kampaně dle Pippy Norris je silná stranická loajalita, tento bod je sám o sobě náročný pro nynější objektivní posouzení, pro naše účely tedy budeme vycházet z dobového stranického tisku a jeho přístupu k voliči. V případě agrárního tisku můžeme chápat jako potvrzení voličské loajality míru sebejistoty

republikánské strany, s jakou ke svým čtenářům promlouvali. U komunistické strany můžeme nicméně pozorovat v roce 1925 i rysy moderní kampaně projevující se tím, že mimo cílení na dělnickou třídu se v rámci této volební agitace snažila získat i hlasy venkovského obyvatelstva. Především u agrárníků byla patrná snaha pouze mobilizovat a aktivizovat své voliče, což je charakteristické pro zkoumanou první etapu vývoje volebních kampaní Norrisové.

Třetím základním rysem premoderní kampaně P. Norris je přímý kontakt mezi voličem a kandidátem, ke kterému v případě první republiky docházelo v rámci volební kampaně na stranických mítincích. Dobový tisk jasně dokládá, že schůzky na lokální úrovni poskytovaly možnost přímého kontaktu mezi stranou a voličem, přední politická delegace stran se většinou účastnila spíše mítinků ve větších městech a obecně většího publika, využili pro přímý kontakt se svými voliči ale i schůzky s menším publikem – v menších obcích a městech, v takových případech šlo především o obce, které byly například národnostní strukturou obyvatelstva diverzifikovanější. Na lokální úrovni se ale na místních schůzích v rámci volební agitace s voliči scházeli spíše kandidáti daného volebního okresu. Předvolební kampaň obou zkoumaných politických stran na celostátní i regionální úrovni tedy v roce 1925 odpovídá charakteristice premoderní kampaně dle Pippy Norris.

Komparace celostátní – lokální úrovně a mezistranické srovnání

Agrárníci se na celostátní úrovni menšinovému obyvatelstvu věnovali v rámci své předvolební agitace velice omezeně, de facto byl postoj republikánské strany patrný především v národním, nikoliv národnostním, pojetí Československé republiky, tedy národa Čechů a Slováků. Jednota venkova, která byla jejich hlavním volebním heslem, byla tedy chápána jako spojení českých a slovenských zemědělců a maloročníků. V celé předvolební kampani se menšinové otázce republikánská strana nevěnovala, ve svém stranickém programu jim připisovala pouze základní práva zakotvená v Ústavě a dále je nerozváděla. Při agitaci za volební hlasy svých československých voličů se negativně vymezovala vůči menšinovému obyvatelstvu tím, že označovala hlas věnovaný jiné než republikánské straně, za hlas pro komunisty, Němce či Maďary. Na regionální úrovni jihlavského jazykového ostrova se menšinová otázka v rámci předvolební kampaně vedené v týdeníku *Zájmy venkova* objevovala častěji. Tento lokální tisk se otázkou menšin věnoval v konkrétnější a zároveň častější podobě na ukázkách lokálních zpráv a oblastním dění. O to více se projevilo pojetí národa, jak jej republikánská strana chápala, svou kampaň předkládala výhradně českému venkovu a českému voličstvu. Vůči menšinovému obyvatelstvu se vyjadřovali, stejně jako na

celostátní úrovni, negativně, nicméně v případě regionálního tisku strany bylo toto vymezení patrnější a bylo dokládáno kampaněmi na podporu českého obyvatelstva proti útlaku německého lidu.

Rudé právo komunistické strany se v rámci své volební agitace věnovalo menšinám vymezením se vůči politice koalice a reflektovalo supranacionální charakter strany. Na celostátní úrovni bylo patrné užití menšinové otázky v rámci předvolební kampaně, strana se vymezovala vůči vládě a tímto způsobem jednala s cílem zisku volebních hlasů voličů národnostních menšin. Totožný přístup byl patrný také na regionální úrovni, jelikož *Jiskra* do značné míry přebírala volební agitaci z *Rudého práva*. V rámci národnostní otázky se nicméně nezabývala konkrétními případy typickými pro daný region. V případě jihlavského jazykového ostrova tedy nedošlo k prohloubení snahy o zisk volebních hlasů menšinového obyvatelstva.

V předvolební kampani komunistické strany je patrná snaha získat volební hlasy menšin vymezením se vůči politice vládní koalice, vyzdvihováním jejich nesplněných slibů vůči menšinám jako nástroje k přesvědčení pro věnování volebního hlasu KSČ. Komunisté upozorňovali zároveň na to, že oproti vládním stranám mají na svých kandidátních listinách i občany národnostních menšin. V případě X. volebního okresu Jihlavy měla KSČ na své kandidátce i občany německé národnosti, zatímco republikánská strana měla kandidátku výhradně českou. Jednotu a bratrství všech národů v republice chápali zároveň jako nezbytnost pro ochranu československého lidu. Nesmíme nicméně zapomenout, že komunisté, na rozdíl od strany republikánské, byli stranou jdoucí nad omezení národnostního rozdělení jejímž základním stavebním kamenem byla idea třídního dělení a boje dělnické třídy proti buržoasii. Obě dvě politické strany tedy ze svého přístupu chápou národ odlišně, nicméně u KSČ můžeme dojít k tvrzení, že způsobem artikulace předvolební kampaně byl jejich cílem na celostátní i regionální úrovni zisk volebních hlasů voličů národnostních menšin a pozitivní přístup vůči nim vycházející z vymezení se vůči nefunkční menšinové politice vládních stran. Republikánská strana naopak chápala národ jako spojení Čechů a Slováků a stejný přístup měla i k venkovu. Menšinové otázce se na rozdíl od komunistické strany věnovali velice omezeně a jejich postoj vůči menšinám byl antagonický. Především na regionální úrovni je zřetelné, že menšiny používala republikánská strana v rámci své předvolební kampaně jako nástroj pro zisk volebních hlasů národních, tedy československých, občanů republiky a vůči menšinám se vyjadřovali negativně. Agrárníci stejně jako komunisté kladli v rámci kampaně důraz na jednotu, ale v jejich přístupu šlo o jednotu československého

venkova. Kladli tedy důraz na jednotu výhradně venkovského obyvatelstva, které bylo zároveň československé národnosti.

Volby 1935

Stejně jako v celém světě byl hospodářský vzestup Československa přerušen dlouhodobými důsledky světové hospodářské krize. S poklesem průmyslové výroby byla spojena i vzrůstající nezaměstnanost a stát nebyl schopen dostatečně zabezpečit postižené sociální skupiny. Krize postihla především průmyslové oblasti s vysokým podílem dělnického obyvatelstva, zasažena byla silně celá oblast Sudet s převažujícím menšinovým obyvatelstvem německé národnosti. Volby byly vyhlášeny v březnu 1935 na 19. května a prezident Masaryk rozpustil Národní shromáždění 17. dubna. Na rozdíl od všech předchozích voleb, se těch v roce 1935 účastnila strana, která představovala reálně ohrožení státu díky svému ideovému, organizačnímu a finančnímu propojení s Hitlerovým Německem – Sudetoněmecká strana.⁶⁹ Mezi příslušníky německé menšiny vzrůstala podpora této politické strany, která měla úzké politické kontakty na Německo a celostátně vzrůstaly nacionalistické nálady. Chování menšin začalo být nebezpečné již dříve, a to s nástupem ekonomické krize, která postupně přivodila i krizi politickou, „[...] *neboť vzkřísila nezpochybnitelný politický vzorec: zeslábně-li moc, posílí se odstředivé tendence.*“⁷⁰

Venkov

Volební kampaň republikánské strany se začala zřetelně projevat ve stranickém tisku až zhruba 14 dní před konáním voleb, do té doby nebyl samotné kampani věnován významný prostor, což odpovídá krátké premoderní kampani dle definice Pippy Norris. Stranický tiskový orgán si stále držel i svou informační a organizační roli poskytováním přehledu o stranických událostech předcházejícím volbám – termíny a lokalita předvolebních schůzí, zprávy, z již proběhnuvších stranických mítinků kterých se účastnili straniční kandidáti, sbírka do volebního fondu strany atd. S ohledem na vývoj národnostních nálad v Československu, se menšinová otázka projevuje zřetelněji v roce 1935 i v národním ústředním tiskovém orgánu republikánské strany, a ne pouze v regionálních stranických novinách. Vzrůstající důležitost a potřebu obrany pohraničí, kde žilo velké množství občanů národnostních menšin, zdůraznili agrárníci vydáním *Stráže národa*, celostátního časopisu určeného české menšině v pohraničí, šlo o týdeník vycházející od dubna 1935. Cílem *Stráže národa* byla pomoc a posílení českých menšin, název odkazuje k pojetí menšin jako strážců

⁶⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) Díl 3., O přežití a o život (1936 -1938)*. 2003, s. 490

⁷⁰ TÓTH, Andrej, Lukáš NOVOTNÝ a Michal STEHLÍK. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* 2012, s. 223

národa na hranicích. Nejčastěji se otázka národnostních menšin v rámci *Venkova* objevila právě ve spojitosti se Stráží národa, ze které zde bylo často citováno.

Stráž národa

Stráž národa představuje nejzřetelnější artikulaci postoje republikánské strany k menšinové otázce v rámci Československé republiky, proto se bude práce v této podkapitole věnovat některým vybraným pasážím.

První číslo týdeníku *Stráž národa* vyšlo 17. dubna 1935 a byl vydáván až do roku 1938. Úvodní text prvního čísla představil body plánované pětiletky pro opevnění hranic v pohraničí a jeden z bodů se týkal stavby nových českých škol v pohraničí a byl doplněný slovy vyhraňujícími se vůči Němcům: „*Odvázili se kdysi protestovat, že stavíme školy i pro deset českých dětí! Deset dětí v pohraničí má pro náš národ mimořádný význam. Ty nesmíme opustit, vydat germanisaci.*“⁷¹ Jako další nezbytný bod pro ochranu české menšiny bylo uvedeno stíhání zraedy v pohraničí a za nejhorší zradu bylo považováno, jestliže bohatí ve svých továrnách v pohraničí zaměstnávali cizince místo českých dělníků. Týdeník obsahoval výhradně zprávy z pohraničí se zprávami, kde jsou čeští lidé utlačováni Němci a věnoval se příběhům významných vlastenců, kteří se i drobnými kroky zasadili o posílení češství v pohraničí. Ačkoliv šlo o týdeník republikánské strany, neměl politický nádech, vyjma občasných zmínek o důležitosti půdy a zemědělství, několika krátkých předvolebních příspěvků a odkazování na osobu Antonína Švehly připomínající stranické zázemí týdeníku. Týdeník byl nicméně určený všem českým občanům v pohraničí nehledě na jejich politickou orientaci. *Stráž národa* se přímo nevěnovala předvolební kampani, ale jelikož začala vycházet v dubnu 1935, měsíc před volbami, deník *Venkov* svému týdeníku v pohraničí věnoval často prostor a sám jej spojoval s předvolební kampaní. Naopak *Stráž národa* vybízela k posílení národní jednoty skrze politickou nestrannost mezi Čechy a Slováky. „*Zmenšení stranických rozporů napomáhá a posiluje význam národní jednoty. Pro nás je třeba postavit národní obranu i národní odboj na politické síle, která zajistí jistotu a pevnost pro budoucnost.*“⁷²

Jak bylo zmíněno výše, *Stráž národa* využila úzký prostor také pro svou předvolební agitaci, a to ve třech posledních vydáních před volbami 1935. Otiskla příspěvky kandidátů republikánské strany ze smíšených národnostních okresů, například F. Machníka, který byl na prvním místě kandidátky na Plzeňsku. F. Machník ve svém článku hovoří o Čechách jako o menšině, vyzdvihuje důležitost úkolu nového parlamentu, který musí ukázat cílevědomou a

⁷¹ Stráž národa. 17. dubna 1935., s. 1

⁷² Stráž národa. 26. dubna 1935, s. 1

účelnou práci pro menšiny. V péči o české menšiny považoval za nezbytnou znalost hospodářských potřeb jednotlivých krajů a využití jejich výhod. Pro stabilitu bylo potřeba hospodářské a kulturní podpory menšinářů, který agrárníci definovali ve svém programu s názvem *Česká půda do českých rukou. „V nacionalismu, který je zárukou národní budoucnosti tak, jak my jej představujeme, jest sice národní snášenlivost, ale při tom snaha o nejlepší dílo na poli hospodářském, kulturním a mravním.*⁷³ Dalším otištěným příspěvkem byl text poslance J. Dubického kandidujícího za republikánskou stranu na Mladoboleslavsku, který se účastnil veřejné schůze strany v pražské Lucerně, kde mimo jiné promluvil místopředseda strany R. Beran nebo ministr vnitra J. Černý, a věnoval se také problémům pohraničí a ve své řeči uvedl, že největší vlastenectví je vlastnění půdy v pohraničí českými rodinami. *„Každý hektar půdy, který pevně držíme na hranicích v českých rukou, každý domek, který získáme pro českého člověka ve zněmčelém území, jest stokrát větší vlastenectví, než falešné hejslovanění, třeba na Václavák.*“⁷⁴

Předvolební provolání týkající se národnostní otázky se v období před volbami roku 1935 týkaly výhradně strachu z Německa, rostoucí síly a vlivu Henleinovy SdP a posílení nacionalismu českého obyvatelstva. Posílení pohraničí bylo chápáno jako nutnost k ochraně celistvosti národa a s tímto cílem začala republikánská strana tisknout týdeník *Stráž národa*, který byl vydáván v českém pohraničí a dobře ilustruje postoj k národnostním menšinám v republice před volbami v roce 1935. Z uvedených ukázek lze vyvodit, že postoj, který zastávali agrárníci v předvolební kampani vůči menšinám byl negativní.

Zájmy venkova

„Stojíme před prvními volbami, do nichž republikánská strana půjde bez Antonína Švehly.“⁷⁵ Volby z roku 1935 byly prvními, kdy stranu nevedl její někdejší předseda Antonín Švehla, který zemřel v roce 1933 a ztráta tak významné osoby pro stranu byla velice citelná. Celostátní i regionální noviny strany k jeho osobě velice často odkazovaly. *Zájmy venkova* přebíraly v případě předvolební kampaně z celostátního *Venkova* některé články a držely diskurz, který tisk na celostátní úrovni zavedl. Součástí kampaně byla organizace schůzek se stranickými kandidáty volebního okresu a následná zpráva z jejich průběhu. Ústředním heslem strany do voleb se stalo: *„Klid, mír, pořádek a chleba pro každého.*“⁷⁶ V regionálním týdeníku republikánské strany pro západní a jihozápadní Moravu byl značný prostor

⁷³ Stráž národa. 3. května 1935, s. 5

⁷⁴ Stráž národa. 16. května 1935, s. 1

⁷⁵ Zájmy venkova. 13. dubna 1935, s. 1

⁷⁶ Zájmy venkova. 18. května 1935, s. 4

předvolební kampaně věnován rozbrojům s Československou stranou lidovou, která získávala prvenství ve většině moravských okresů, nicméně ve 30. letech rostla tendence přesunu jejich voličských hlasů k agrárikům.⁷⁷ *Zájmy venkova* stejně jako další tiskové orgány strany zmíněné v této práci – *Venkov* a *Stráž národa* – do značné míry odrážely napnutou situaci ve vztahu k národnostním menšinám. Svědectvím rostoucí síly německých sil poslouží následující zpráva ze znojemského kraje: „*Deutschland uber alles, toť dosud nejzbožnější píseň Němců ve Vranově na Znojemsku, ohnisku velkoněmecké propagandy, již naše bezpečnostní orgány stále bedlivěji sledují. Hitlerovské srdce bije tu den ze dne vřeleji a ozvalo se zejména po sárském hlasování nejen doma v soukromí, nýbrž i ve veřejných místnostech způsobem, jehož si musilo povšimnouti četnictvo.*“⁷⁸

I v rámci *Zájmu venkova* byly otištěny malé a významné výhry posilující pozici Čechů v oblastech s velkým podílem menšinového obyvatelstva. Příkladem nám může být článek s názvem *Český zisk v německé obci*, který podává zprávu o dražbě hospodářství německého majitele v německé obci Měšín u Jihlavy, který upadl do dluhů. Cílem takových zpráv bylo posílení nacionalismu československých občanů žijících v těchto oblastech. „*[...] tvořící východní hranici českoněmeckého jazykového ostrova a vykazující při posledním sčítání jen 27 Čechů, kteří jsou pouze dělníky nebo deputátníky, proveden byl významný průlom pro německé državy. V dražbě totiž zemědělství odkoupil český statkář. Tím dostává se největší statek v ryze německé obci do českých rukou. Německý tisk věnuje záležitosti velkou pozornost a ptá se poděšeně, proč němečtí činitelé dali padnouti německé půdě na jazykové hranici do českých rukou.*“⁷⁹ V této kampani předcházející volbám v roce 1935 bylo již cítit silné napětí mezi československým, a především německým obyvatelstvem. Republikánská strana vůči menšinám v rámci republiky zastávala negativní postoj a v rámci své volební agitace se snažila o posílení postavení národních obyvatel státu ve smíšených národnostních oblastech.

⁷⁷ Studie Slovákého muzea; 17/2012, *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky*. 2012, s. 48

⁷⁸ *Zájmy venkova*. 23. února 1935, s. 2

⁷⁹ *Zájmy venkova*. 30. března 1935, s. 4

Rudé právo

Obecná organizace volební kampaně KSČ začala v ústředním tiskovém orgánu strany v polovině března, v době vypsání voleb, zpočátku na čistě organizační úrovni – první stranické schůze, příspěvky do volebního fondu strany, aj. Na začátku dubna se začaly nadcházející volby stále více projevovat, a to ve spojení s manifestací Prvního máje spojené například s heslem: „*Vzhůru k nástupu k mohutným a jednotným projevům 1. máje, vzhůru k nástupu proti fašismu, válce a hladu, k nástupu k vítězným volbám!*“⁸⁰ Volební plakáty doprovázející tuto manifestaci vydávala strana kromě českého jazyka i v němčině. Volební kampaň roku 1935 značně reflektovala mezinárodní situaci, volby označovali za protifašistické a proklamovali se za jedinou sílu proti fašismu. Provolání na toto téma bylo spojeno i se snahou získat pro komunistickou stranu menšinové voliče vždy na úrovni dělnické třídy. „*O hlasy německého lidu se bude ucházeti fašistická Henleinova Heimatfronta. Němečtí fašisté budou také německému lidu namlouvati, že bojují za svobodu německého národa. Budou hlásat, že všechna bída německého pracujícího lidu je zaviněna Čechy, a že jediná záchrana je anšlus německých oblastí k Hitlerově Třetí říši. Německý pracující lid ví, že komunisté všech národů bojují proti nacionálnímu útlaku a za plnou svobodu německého národa. A proto německý pracující lid nesmí oslyšeti naše varovná slova: cesta německých fašistů nevede ku svobodě německého národa; tato cesta vede především ku strašlivé válce, která by celou zem proměnila v hromady doutnajících trosek; tato cesta vede do pekla Třetí říše, k nejstrašnějšímu mukám německého lidu.*“⁸¹ Dalším příkladem snahy KSČ o získání voličů z národnostních menšin ve spojení s vymezením se vůči fašismu je toto předvolební svolání: „*Polští a maďarští fašisté budou také bojovat za „svobodu národa“. A jak vypadá ta jejich „svoboda“? V Maďarsku je to diktatura velkostatkářské kliky, která je nejstrašnější nepřítelem maďarského lidu. V Polsku je to řada šibenic, na nichž se houpají těla polských revolučních dělníků.*“⁸² Jak bylo výše zmíněno, mezinárodní situace a hrozba války byla v tehdejší době všudypřítomná i v rámci volební agitace politických stran. Komunisté například s odkazem na blížící se hrozbu války upozorňovali na ohrožení českého národa a jeho samostatnosti a s ní nezbytně spojeným osudem i ostatních národnostních menšin v republice. Samostatnost českého národa byla dle strany vždy spojena se svobodou národnostních menšin Československa. Zároveň český národ mající samostatnost označovali za garanta a nositele svobody národnostních menšin. „*Českému národu hrozí ztráta národní*

⁸⁰ Rudé právo, 4. dubna 1935, s. 1

⁸¹ Rudé právo, 28. dubna 1935, s. 3

⁸² Tamtéž, s. 3

samostatnosti, hrozí mu nová národní poroba. Pracujícím lidu všech ostatních národů Československa hrozí nebezpečí, že bude vydán na pospas hrůzám německému, polskému a maďarskému fašismu.“⁸³ Ze strany KSČ se předvolební agitace v podobě boje proti ostatním politickým stranám neprojevila do takové míry, jaká byla obvyklá u předchozích voleb první republiky, velice často nicméně používali karikatury v boji proti vládním stranám (viz přílohy). Pokud se takové nástroje volebního boje projeví, byly velice často spojeny se snahou získat tím menšinové voliče na svou stranu. Komunisté například uvádějí, že agráři na svém volebním mítinku v Jižních Čechách ve Velešíně vyhrožovali místním zemědělcům, „*že nepůjdou-li s nimi, že přijdou Němci, kteří prý je srovnají*“.⁸⁴ Stejným způsobem se vymezovali i vůči vládním krokům, což dokládá následující manifest pražských závodních výborů určený dělnické třídě německých Sudet. „*Víme, že německy pracující lid trpí neslýchanou nouzí a bídou – ještě větší bídou nežli my. Neboť český bankovní a průmyslový kapitál, vedený Preissem a Hodáčem, převálil na vás větší část důsledků krise. Nejen to. Tito čeští magnáti organisují proti vám nestoudné šovinistické štvánice. Trpíte strašlivě! K hrozně sociální bídě a útlaču poji se u vás i útlak národní! Prohlašujeme vám slavnostně, že český pracující lid s tímto sociálním a národním útlakem nemá nic společného.*“⁸⁵ Ihned dodávají, že jediným způsobem vedoucím z tohoto útlaču a ke svobodě národnostních složek ve státě je pouze společný postup dělnické třídy obou národů. „*Kamarádství pracujících obou našich národů k nejdůležitějšímu boji proti českým, německým a židovským kapitalistům.*“⁸⁶ KSČ se nicméně stále drží základu své ideologie stojící na třídním boji a opírajíc se o dělnickou třídu v boji proti buržoasii. „*Jsou to komunisté, kteří bojují za skutečnou svobodu německého národa. Za svobodu, která se může zrodit z válečných hrůz imperialistické války, ale která se zrodí jen tenkrát, až český a německý lid ve společném boji svrhne jeho kapitalismu a až německý lid bude skutečně svobodně rozhodovat o svých osudech.*“⁸⁷ Již ve volbách z roku 1925 na svou kandidátku umístili komunisté menšinové kandidáty, v roce 1935 se jejich procentuální poměr s československými kandidáty ještě navýšil, je to patrné například z kandidátky X. volebního okresu Jihlavy otištěné v *Rudém právu* 28. dubna. Zatímco v roce 1925 nebyl na kandidátce tohoto kraje za KSČ jediný menšinový občan, v roce 1935 byli na kandidátce strany z celkového počtu osmi osob celkem dva Němci.

⁸³ Tamtéž, s. 4

⁸⁴ Rudé právo, 14. dubna 1935, s. 4

⁸⁵ Rudé právo, 11. května 1935, s. 1

⁸⁶ Tamtéž, s. 1

⁸⁷ Rudé právo, 28. dubna 1935, s. 5

Výše uvedené ukázky evidující přístup komunistické strany k menšinové otázce v rámci předvolební agitace asi nejlépe shrnuje následující volební heslo: „*Za moc dělnické třídy, za svobodu národů a jejich bratrský svazek, za zajištění samostatnosti českého národa, za šťastný život socialismu!*“⁸⁸

⁸⁸ Rudé právo, 28. dubna 1935, s. 3

Volební kampaň 1935 ve srovnání s premoderní kampaní Pippy Norris

Stranický tisk v rámci předvolební kampaně představoval opět v roce 1935 základní informační a organizační prostředek. Ne celostátní i zkoumané regionální úrovni vystupoval tisk jako organizátor předvolební kampaně a jejího průběhu až po samotné volby, tisk byl stranicky ukotvený. *Venkov* i *Rudé právo* informovali své čtenáře také o průběhu stranických schůzí, kterých se účastnili přední straniční představitelé, na regionální úrovni *Zájmy venkova* podávali zprávu ze svých místních schůzí s volebními kandidáty daného okresu, případně přejímaly z ústředního tiskového orgánu strany záznam z jiných obsahově či průběhově zajímavých stranických schůzek. *Zájmy venkova*, ale i *Stráž národa* odpovídají předpokladu P. Norris že premoderní kampaně jsou značně soustředěny na lokální úrovni na místní komunitu. V roce 1935 se tento rys v otázce národnostních menšin objevil zřetelněji, než v roce 1925, a to i na celostátní úrovni, což vyplývalo z tehdejšího vnitrostátního a mezinárodního dění. V rámci jihlavského jazykového ostrova bylo více pozornosti soustředěno na německé obyvatelstvo a jeho sílící postavení, v pohraničí byl patrný stejný strach o české menšinové obyvatelstvo v těchto oblastech a sílící Henleinovu SdP. Jedna ze základních charakteristik premoderní kampaně, stranický tisk představující stěžejní informační a organizační nástroj, byla tedy i v roce 1935 naplněna. Jedinou výjimku by mohla představovat *Stráž národa*, která měla zázemí v republikánské straně, ale nevystupovala jako stranický tisk, naopak se snažila o posílení postavení českého obyvatelstva v národnostně smíšených oblastech sjednocením československých občanů všech politických stran. Přesto je v jejím rámci značně patrné stranické ukotvení týdeníku.

V roce 1935 již u komunistické strany nevidujeme rysy moderní kampaně ve snaze o získání hlasů venkovského elektorátu, ale již přímé zaměření na dělnickou třídu. Již bylo zmíněno že přesný doklad loajality voličů straně je těžké postihnout, ale u obou politických stran evidujeme otištěné dopisy voličů, které tuto loajalitu dokazují, dnes již nicméně nejsme schopni přesně potvrdit, které z nich skutečně pocházely od konkrétních osob. Republikánská i komunistická strana se v rámci svých kampaní pokoušely především o mobilizaci svých voličů.

Přímá interakce mezi voličem a kandidátem je doložitelná záznamy ze stranických schůzí jak na regionální, tak na celostátní úrovni, a to u všech případů tiskových orgánů stran. Na lokální úrovni šlo především o mítinky s místní kandidátkou, kterých se pouze omezeně účastnili i celostátní čelní straniční představitelé. Předvolební kampaně republikánské a komunistické strany splňují dle uvedených důvodů základní předpoklady premoderní

kampaně Pippy Norris, kterými jsou stranický tisk představující informační o organizační orgán politické strany, silná loajalita voliče a přímý kontakt mezi kandidátem a voličem. V roce 1935 můžeme zaznamenat odklon komunistické strany od definice premoderní kampaně Norrisové v délce volební kampaně. Premoderní kampaň je politoložkou označována za časově krátkou, zhruba 2-3 týdny před začátkem voleb, v roce 1935 byly nicméně první zmínky o volbách patrné již od března, tedy zhruba 2 měsíce před konáním voleb.

Komparace celostátní – lokální úrovně a mezistranické srovnání

Jelikož se v roce 1935 nemůžeme opřít o regionální tisk komunistické strany pro Jihlavu, bude srovnání mezi lokálním a celostátním pojetím menšinové otázky porovnáváno pouze u agrárního tisku. S ohledem na vývoj mezinárodního dění, které ovlivnilo i vnitrostátní události, je v předvolební kampani tohoto roku národnostní a menšinová otázka patrnější nejenom na regionální úrovni se značným počtem menšinového obyvatelstva, ale i na celostátní úrovni. *Venkov* svůj postoj k menšinám prezentoval především užitím zpráv přejatých z týdeníku *Stráž národa*, čímž strana prezentovala své obavy ze sílicího vlivu německé menšiny napojené na Henleinovu Sudetoněmeckou stranu. Patrná byla především potřeba obrany pohraničí, ve kterém žilo mnoho občanů české národnosti. *Venkov* nevydával své původní texty týkající se menšinové otázky, ve stranickém programu nedošlo v postavení menšin k žádnému posunu, pokud jej porovnáme s rokem 1925, stále šlo pouze o proklamaci základních menšinových práv, která deklarovala ústavní listina. Jelikož ale ústřední tiskový orgán strany často přebíral zprávy a prohlášení *Stráž národa*, která představuje regionální tisk, můžeme říci, že i na celostátní úrovni se menšinová otázka projevila v roce 1935 velice zřetelně. Lokální úroveň se oproti té celostátní věnovala především konkrétním případům na posílení ochrany českého menšinového obyvatelstva, zprávám o malých vítězstvích českého lidu proti národnostním menšinám ve smíšených národnostních oblastech atd. Na lokální úrovni byl přístup k postoji strany k menšinové otázce také patrnější na konkrétních dokladech prohlášení stranických kandidátů pro dané volební okresy. Na těchto konkrétních příkladech je nejpatrnější přístup kandidátů, s nimiž se voliči stýkali na předvolebních schůzích a kterým dávali své volební hlasy. V rámci volební agitace probíhající na stránkách agrárního tisku bylo již cítit značné napětí mezi československým, a především německým obyvatelstvem. Na celostátní i regionální úrovni byl postoj strany agrární vůči menšinám negativní a pramenil především z evidentního strachu z rostoucí síly SdP a Hitlerova Německa. Národnostní otázka byla přítomná především jako

hrozba, proti které se strana snažila bojovat posilováním pozice a jednoty českého obyvatelstva. Na celostátní i lokální úrovni tedy nešlo straně o zisk hlasů menšinových voličů, ale naopak svým negativním vymezením se vůči nim cílily na své národní voličstvo.

Komunistická i republikánská strana i v roce 1935 zastávaly odlišný přístup k menšinám žijícím na území první republiky. Zatímco agrárníci zastávali vůči menšinám negativní postoj a řešením národnostní otázky chtěli především posílit český nacionalismus a tím i celistvost národa, komunisté spíše používali menšinovou problematiku ve spojení s fašismem, který představoval nebezpečí, vůči němuž byl dle proklamací komunistů, jedinou účinnou volbou komunismus. Argumentovali, že menšiny byly v ohrožení fašismu a neúspěšný boj by znamenal nebezpečí pro československý lid a jeho samostatnost. Tedy pokud by nedošlo k ochraně menšin, nebezpečí se by se mohlo přesunout i na československé občany a Československo by mohlo přijít o svou samostatnost. Nedostatečnou podporu menšin komunisté ze strany vládních stran také využili v boji o hlasy voličů národnostních menšin. Strana se tedy snažila o zisk dělnických menšinových hlasů svým nadnárodním přístupem stojícím na základě společnosti stojící na dělnické třídě. Stranická kandidátka strany komunistické opět jímala množství politiků národnostních menšin, již byl zmiňován příklad národnostního složení kandidátky X. volebního okresu Jihlavy strany republikánské a komunistické. Agrárníci ani v roce 1935 neměli na své kandidátce žádného menšinového občana, což korespondovala s jejich negativním vymezováním se vůči menšinovému obyvatelstvu. Komunistická strana například vydávala i své předvolební materiály v jiných jazycích než pouze v češtině. V rámci obou kampaní je evidentní, že menšinová otázka se s ohledem na tehdejší dění začala daleko více zhmotňovat a konkretizovat na menšinu německou. Rozdíl mezi oběma stranami opět vychází z jejich pojetí národa, zatímco agrárníci vnímají menšiny, konkrétně německou, jako hrozbu pro československé obyvatelstvo a snaží se v rámci své kampaně podpořit československý nacionalismus a jednotu národních občanů, komunisté se snaží získat menšinové dělnické voliče na svou stranu upozorňováním na hrozbu fašismu, proti kterému je jedinou záchranou komunismus. Agrárníci zastávají negativní postoj vůči menšinám a cílí výhradně na hlasy československých venkovských voličů, komunisté jednají s cílem zisku dělnického voličstva nehledě na jeho národnost a vůči menšinovému, výhradně německému obyvatelstvu, se tedy staví pozitivně.

Závěr

Pro nově vzniklý stát s rozmanitým národnostním složením obyvatelstva bylo nezbytné zaujmout postoj k menšinovému obyvatelstvu a stanovit jeho jasné právní postavení. Tento krok Československo z velké části provedlo již podpisem smluv versailského mírového systému, v jejichž rámci saint-germainská smlouva stanovovala základní právní rámec pro menšiny v Československé republice a zároveň stanovila, že žádné zákony a ustanovení jí nesmí být nadřazená. Uvnitř republiky byl hlavní právní rámec menšin obsahem Ústavy vydané roku 1920 a jazykového zákona, který byl její součástí. Až při tvorbě jazykového zákona se začala objevovat a realizovat idea Československa jako státu národního, sestávajícího z Čechů a Slováků, která československému národu a jazyku přikládala prioritní postavení.

Tato bakalářská práce se zaměřila na menšinovou otázku z pohledu postoje vybraných prvorepublikových politických stran vůči ní. Ve své teoretické části se soustředila především na vývojové fáze volebních kampaní definované Pippou Norris, která se zabývala výhradně volebními kampaněmi a nedefinovala je s ohledem na stranický či volební systém, proto představuje nejvhodnější přístup pro tuto bakalářskou práci. Premoderní kampaň byla dominantní dle autorky od konce 19. století do 50. let 20. století, časovým obdobím jí tedy první Československá republika odpovídá. Norrisová definovala tuto vývojovou etapu volebních kampaní třemi základními charakteristickými rysy a na základě analýzy kampaní republikánské a komunistické strany v jejich tiskových orgánech na celostátní a regionální úrovni bylo potvrzeno, že kampaně první republiky představují premoderní etapu.

Jedním z cílů, který si práce dále kladla, byla komparace možného odlišného pojetí menšinové otázky mezi celostátní a regionální úrovní stranického tisku. Aby byl přístup k národnostním menšinám co možná nejpatrnější, byl vybrán region se silným zastoupením menšinového obyvatelstva, konkrétně tzv. jihlavský jazykový ostrov, území zahrnující město Jihlava a okolí, které obývala silná německá menšina. Tato oblast byla ještě před vznikem republiky většinově německá a místní německé obyvatelstvo zprvu odmítalo být součástí Československé republiky. V období první republiky se poměr otočil a české obyvatelstvo bylo na tomto území většinové, společné soužití v zemi bylo vcelku poklidné vyjma prvotních sporů, které se uklidnily v průběhu prvního roku Československa. Jihlavský jazykový ostrov spadal pod působnost lokálního stranického tisku části Moravy, konkrétně agrárních *Zájmu venkova* a komunistické *Jiskry*. U republikánské strany se menšinová otázka v roce 1925 v rámci předvolební kampaně projevila na celostátní úrovni ve velice omezené míře, na

regionální se naopak projevovala zřetelněji, a především v podobě konkrétních zpráv, vyjádření volebních kandidátů atd. U komunistické strany pro změnu nenevidujeme žádný posun v konkretizaci mezi celostátní a lokální úrovní. Otázka národnostních menšin byla v rámci volební agitace komunistické strany roku 1925 evidentní již v *Rudém právu* a regionální *Jiskra* zprávy přímo přejímala, nedošlo tedy k prohloubení přístupu v rámci vybrané smíšené národnostní oblasti. V roce 1935 bylo v předvolební kampani zaměřeno se na menšiny evidentnější u republikánské strany již na celostátní úrovni, můžeme ale říci, že v tomto roce mělo mezinárodní i vnitrostátní napětí vliv na daleko vyšší míru artikulace menšinové otázky obecně. V rámci agrární volební agitace ve spojení s národnostními menšinami byl velice důležitý týdeník *Stráž národa* vycházející v pohraničí, jehož cílem bylo posílení nacionalismu a podpory československému obyvatelstvu v pohraničí, kde žilo značné množství občanů jiné než československé národnosti. Otázka národnostních menšin byla tedy stěžejním tématem tohoto časopisu, který vydávala od roku 1935 agrární strana, ale jeho cílovou skupinou měli být všichni českoslovenští občané neohledně na jejich politické preference. Především před volbami bylo nicméně jejich politické zázemí evidentní. *Stráž národa* zároveň byla ústředním tiskovým orgánem strany často přejímána a její zprávy tedy byly i součástí celostátního stranického tisku. Na lokální úrovni došlo u republikánského tisku i v roce 1935 k prohloubení a konkretizaci menšinové otázky. Pro rok 1935 bohužel nemohla tato práce dojít ke komparaci celostátní a regionální úrovně u komunistické strany, jelikož týdeník *Jiskra* a jeho ročník 1935 není dostupný ve veřejných fondech. Tento nedostatek práce omezil pouze v případě komparace celostátní a lokální úrovně tiskových orgánů KSČ v roce 1935. V případě obou politických stran tedy nedošlo ani v jednom ze zkoumaných případů k rozporu mezi přístupem na celostátní a na regionální úrovni.

Otázka národnostních menšin byla v pojetí republikánské a komunistické strany chápána zcela odlišně. Agráři vnímali Československo jako národní stát Čechů a Slováků, z čehož vycházelo i primární postavení československého národa a jazyka. Menšinovým občanům ve svém stranickém a volebním programu přiznávali pouze základní občanská a jazyková práva vycházející ze saint-germainské mírové smlouvy, Ústavy a jazykového zákona. V rámci volební kampaně tedy agráři kromě zaměření se na venkov uváděli explicitně, že jsou stranou českého venkova a českého lidu. Menšinové otázky se na celostátní úrovni věnovali méně než strana komunistická, a především volební agitaci zahrnující národnostní problematiku používali jako nástroj pro získání hlasů občanů československé národnosti. Vůči menšinám se vyjadřovali negativně, naopak komunisté, kteří představovali

stranu nadnárodní a proklamovali se za jediného zastávce dělníků všech národností, vyzdvihovali potřebu vyšších práv a práva na sebeurčení dělníků národnostních menšin. Antagonistický přístup obou stran, jak byl popsán výše, byl stejný ve volebních kampaních let 1925 i 1935. Při komparaci obou volebních let, kterými se práce zabývá, vidíme, že téma jazykového zákona nebylo až natolik silným podnětem k řešení menšinové otázky v rámci volební agitace politických stran jako byla stoupající hrozba fašismu a krajně nacionálních proudů v republice. Pokud totiž porovnáme roky 1925 a 1935 byla míra přítomnosti menšinové otázky ve druhém uvedeném roce na daleko vyšší úrovni.

I s ohledem na dnešní světové dění je pro mě menšinová otázka velice zajímavá a touto prací jsem chtěla zjistit jakým způsobem přistupovaly k menšinové otázce politické strany první Československé republiky, státu, který byl charakteristický svou bohatou národnostní strukturou. Bylo velice zajímavé pozorovat vnímání mezinárodního dění očima tehdejší doby, ale také náladu a problémy, které národnostní složení země v tehdejší době vyvolaly a bylo v mnoha ohledech všudypřítomné. Cílem práce bylo přinést prvotní vhled do tématu, který nebyl prozatím prozkoumán, ale své vlastní studie by si jistě zasloužil.

Seznam použité literatury

BRADOVÁ, Eva.: *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005. ISBN – 80-210-3800-4.

NORRIS, Pippa. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. ISBN 0-521-79364-5.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3028-8.

KREJČÍ, Oskar. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-88-0.

TÓTH, Andrej, Lukáš NOVOTNÝ a Michal STEHLÍK. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938: od státu národního ke státu národnostnímu?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012. Číslo nár. bibl. cnb002374112.

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, Gemeinschaft Iglauer Sprachinsel. *Nikdy zcela neodešli: Jihlavští Němci = Sie waren nie ganz fort: die Iglauer Deutschen*. Jihlava: Statutární město Jihlava: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, 2013. Číslo nár. bibl. cnb002539388.

BROKLOVÁ, Eva, Josef TOMEŠ a Michal PEHR. *Agráři, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008. ISBN 978-80-86495-47-7.

DOSTÁL, Vladimír V. *Agrární strana: její rozmach a zánik*. Brno: Atlantis, 1998. ISBN 80-7108-133-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) Díl 1., Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000. Číslo nár. bibl. cnb000981126.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938) Díl 3., O přežití a o život (1936 -1938)*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.

Studie Slovákého muzea; 17/2012. *Regionální zvláštnosti politiky agrární strany v období první Československé republiky*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2012. ISBN 978-80-87671-01-6.

HARNA, Josef, Vlastislav LACINA (edd.). *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899-1938*. Praha, Historický ústav. 2007. (Edice politických programů, sv. 5). ISBN 978-80-7286-113-2

Venkov: ústřední tiskový orgán republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. [mikro dokument] Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské/Tiskařské a vydavatelské podniky Novina. 1906–1945

Zájmy venkova: týdeník republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. Jihlava; Brno: Československé podniky tiskařské a vydavatelské/Tiskařské a vydavatelské podniky Novina. 1922-1938. Číslo nár.bibl. cnb002624306.

Stráž národa. Praha: Novina, 1935-1938. Číslo nár.bibl. cnb002433111.

Rudé právo: ústřední orgán komunistické strany československé. Praha: 1920-1995. Číslo nár.bibl. cnb000529747.

Jiskra: župní komunistický týdeník organizací na jižní a jihozápadní Moravě. Jihlava, Třebíč: Theodor Pospíchal, 1919-1930. Číslo nár.bibl. 001652397.

Seznam elektronických zdrojů

Dům Gustava Mahlera. *Němci v Jihlavě* [on-line]. Dostupné z:

https://www.jihlava.cz/assets/File.ashx?id_org=5967&id_dokumenty=516535 [cit. 22. 6. 2017]

Sbírka zákonů a nařízení státu československého. *Zákon ze dne 29. února 1920 podle § 129 ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v republice Československé*. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> [cit. 27. 6. 2017]

Přílohy

Seznam příloh

Příloha 1 Karikatura z předvolební kampaně KSČ

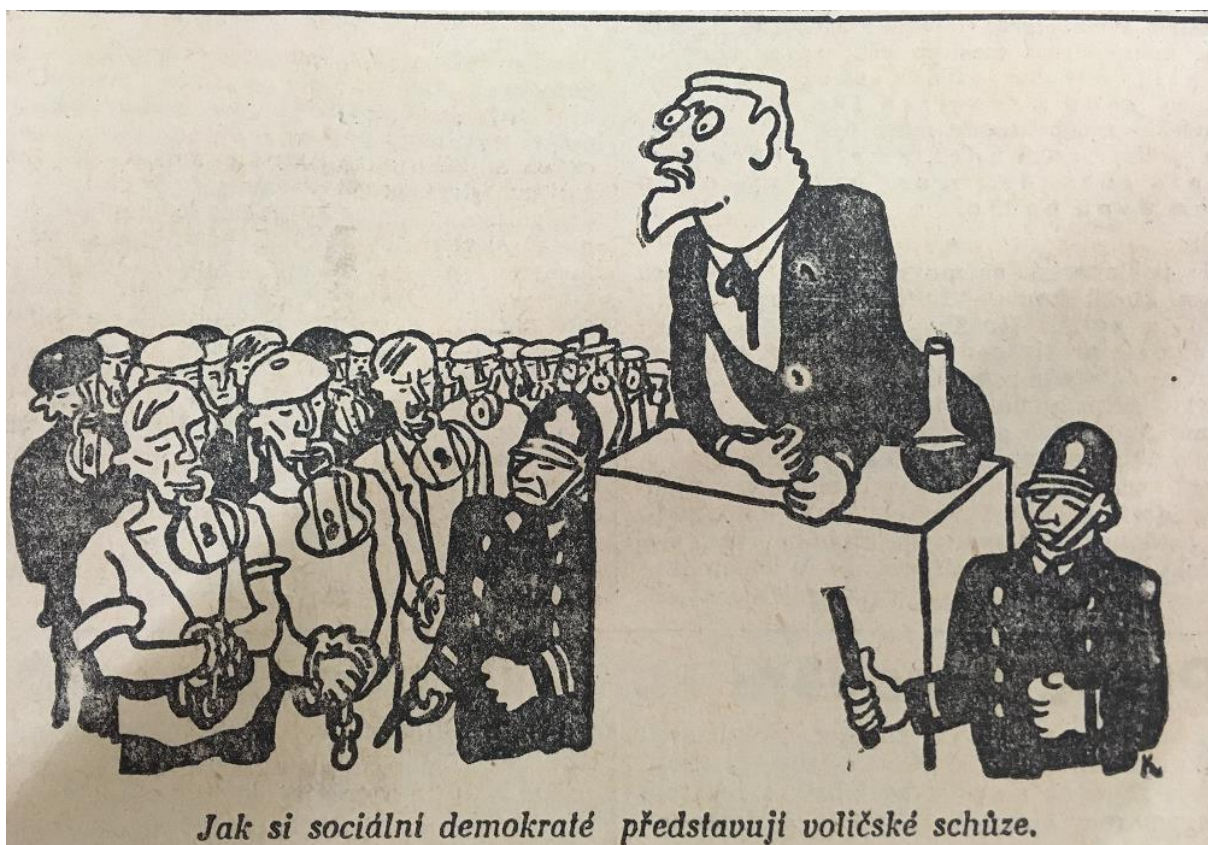
Příloha 2 Karikatura z předvolební kampaně KSČ

Příloha 3 Předvolební plakát republikánské strany

Příloha 4 Předvolební plakát republikánské strany

Příloha 5 Volební agitace republikánské strany

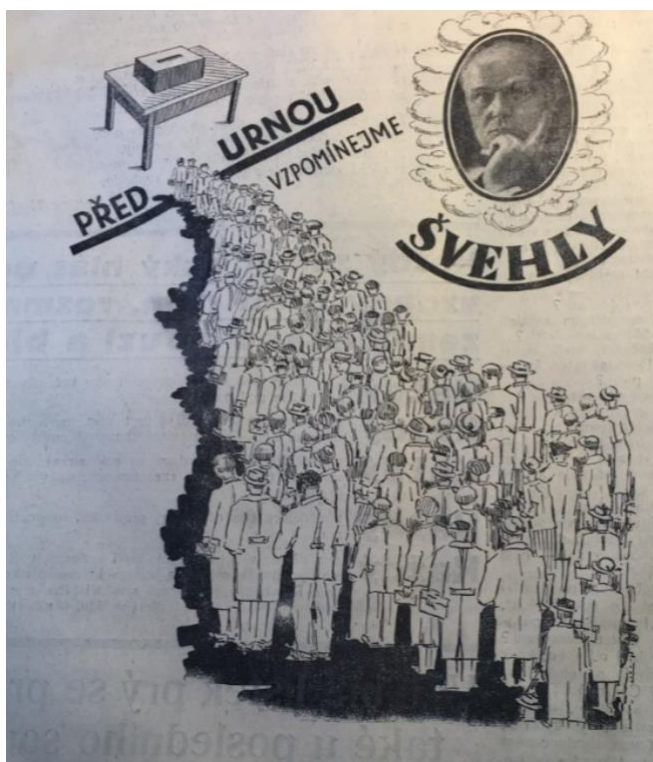
Příloha 6 Mapa jihlavského jazykového ostrova

Příloha 1 Karikatura z předvolební kampaně KSČ (*Rudé právo*, 16. října 1925, s. 1)

Příloha 2 Karikatura z předvolební kampaně KSČ (*Rudé právo*, 4. listopadu 1925, s. 1)

Příloha 3 Předvolební plakát republikánské strany (*Zájmy venkova*, 18. května 1935, s. 1)

Příloha 4 Předvolební plakát republikánské strany (*Zájmy venkova*, 11. května 1935, s. 1)

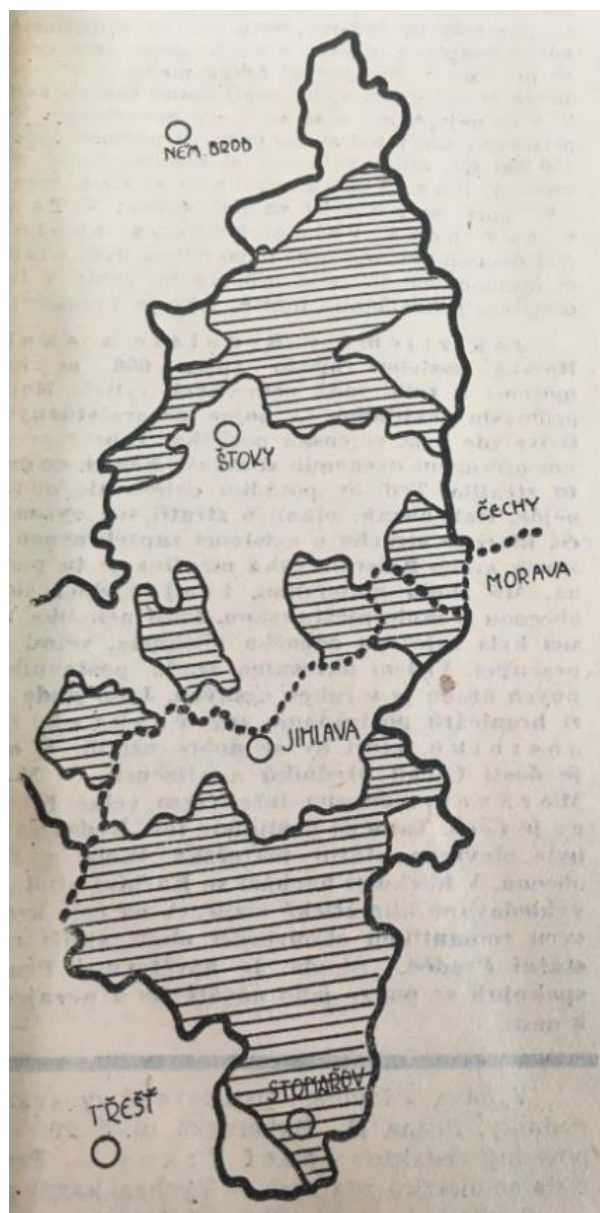
Celý náš kraj a všichni jeho občané volíme
19. května do poslanecké sněmovny a do senátu
kandidátní listiny čís. **1**, které nám zaručují

 dobrou budoucnost všech,
práci a spravedlivou odměnu za ní,
klid, pořádek a spokojenost,
hospodářské zabezpečení Čechů v pohraničí.

**Ve prospěch našeho kraje.
v zájmu zemědělství.
v zájmu československého národa**

volte 1.

Příloha 5 Volební agitace republikánské strany (*Zájmy venkova*, 18. května 1935, s. 4)

Příloha 6 Mapa jihlavského jazykového ostrova (*Stráž národa*, 3. května 1935, s 5)